

Σχολή Επιστημών Υγείας και Πρόνοιας

Τμήμα Βιοϊατρικών Επιστημών

Σχολή Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών

Τμήμα Αγωγής και Φροντίδας στην Πρώιμη Παιδική Ηλικία

Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

Παιδαγωγικά μέσω Καινοτόμων Προσεγγίσεων, Τεχνολογίες και Εκπαίδευση

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Οι απόψεις των παιδαγωγών σχετικά με την ευαισθητοποίηση και την αποδοχή της διαφορετικότητας στην προσχολική αγωγή

POST GRADUATE THESIS

The thoughts and beliefs of teachers on awareness and acceptance of other children's diversity in pre-school education

ΟΝΟΜΑ ΦΟΙΤΗΤΗ/NAME OF STUDENT

Ευφροσύνη Σπυρίδωνος Μαυρομάτη

Effrosini Spyridonos Mavrommati

ΟΝΟΜΑ ΕΙΣΗΓΗΤΗ/NAME OF THE SUPERVISOR

Δρ. Φώτη Παρασκευή

Dr. Foti Paraskevi

ΑΙΓΑΛΕΩ/AIGALEO 2019

Faculty of Health and Caring Professions
Faculty of Administrative, Financial and Social Sciences
Department of Biomedical Sciences
Department of Treatment and Caring in Early Childhood

Inter-department Post Graduate Program
Pedagogics with New Approaches, Technologies and Education

POST GRADUATE THESIS

**The thoughts and beliefs of teachers on awareness and acceptance of
other children's diversity in pre-school education**

Effrosini Spyridonos Mavrommati

AM: 17068

efrosini_mav@hotmail.com

FIRST SUPERVISOR

Dr. Foti Paraskevi

SECOND SUPERVISOR

Dr. Piliouras Panagiotis & Dr. Papageorgiou Efstathia

AIGALEO 2019

Δήλωση περί λογοκλοπής

Με πλήρη επίγνωση των συνεπειών του νόμου περί πνευματικών δικαιωμάτων, δηλώνω ενυπογράφως ότι είμαι αποκλειστική συγγραφέας της παρούσας διπλωματικής εργασίας, για την ολοκλήρωση της οποίας κάθε βοήθεια είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται λεπτομερώς στην εργασία αυτή. Έχω αναφέρει πλήρως και με σαφείς αναφορές, όλες τις πηγές χρήσης δεδομένων, απόψεων, θέσεων και προτάσεων, ιδεών και λεκτικών αναφορών, είτε κατά κυριολεξία είτε βάσει επιστημονικής παράφρασης. Αναλαμβάνω την προσωπική και ατομική ευθύνη ότι σε περίπτωση αποτυχίας στην υλοποίηση των ανωτέρω δηλωθέντων στοιχείων, είμαι υπόλογος έναντι λογοκλοπής, γεγονός που σημαίνει αποτυχία στην διπλωματική μου εργασία και κατά συνέπεια αποτυχία απόκτησης Τίτλου Σπουδών, πέραν των λοιπών συνεπειών του νόμου περί πνευματικών δικαιωμάτων. Δηλώνω, συνεπώς, ότι αυτή η διπλωματική εργασία προετοιμάστηκε και ολοκληρώθηκε από εμένα προσωπικά και αποκλειστικά και ότι, αναλαμβάνω πλήρως όλες τις συνέπειες του νόμου στην περίπτωση κατά την οποία αποδειχθεί, διαχρονικά, ότι η εργασία αυτή ή τμήμα της δεν μου ανήκει διότι είναι προϊόν λογοκλοπής άλλης πνευματικής ιδιοκτησίας.

Μαυρομάτη Ευφροσύνη

Ευχαριστίες

Τελειώνοντας την διπλωματική μου εργασία, αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω θερμά, την Δρ. Φώτη Παρασκευή, για το ότι ανέλαβε και στήριξε την διπλωματική μου εργασία στα πλαίσια του διδρυματικού προγράμματος μεταπτυχιακών σπουδών με τίτλο «Παιδαγωγική μέσω Καινοτόμων Τεχνολογιών και Βιοϊατρικών Προσεγγίσεων». Για τις πολύτιμες γνώσεις που μου μετέδωσε κατά την διάρκεια των σπουδών στην σχολή, για την επιλογή του θέματος και την συνολική στήριξη που μου προσέφερε, αλλά και για την κατανόηση που έδειξε στα άγχη, στους φόβους, και τις ανασφάλειες μου, προκειμένου να ολοκληρωθεί με επιτυχία η εργασία μου.

Θέλω να ευχαριστήσω ακόμα και όλους εκείνους που συμμετείχαν στην διεξαγωγή της έρευνας μου σχετικά με τις απόψεις των παιδαγωγών όσον αφορά την ευαισθητοποίηση και την αποδοχή της διαφορετικότητας στην προσχολική αγωγή, συμπληρώνοντας το ερωτηματολόγιο.

Τέλος οφείλω ένα μεγάλο ευχαριστώ στην οικογένεια μου, που ήταν δίπλα μου με κάθε τρόπο, στηρίζοντας με ψυχολογικά και συναισθηματικά στην ολοκλήρωση της τελευταίας μου υποχρέωσης για την απόκτηση του μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών από το Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής.

Αφιερώσεις

Στα “διαφορετικά” παιδιά της τάξης μου, που καθημερινά με εμπνέουν,
κυνηγώντας την ευτυχία με το δικό τους ξεχωριστό και μοναδικό τρόπο.

Περίληψη

Εισαγωγή: Η διαφορετικότητα αποτελεί ιδιαίτερα στις μέρες μας, έναν όρο γνωστό σε όλους μας. Η κοινωνία αποτελείται από πολλά διαφορετικά άτομα, τα οποία καλούνται να συνυπάρξουν αποτελεσματικά μεταξύ τους. Το διαφορετικό υπάρχει γύρω μας σε πολλές μορφές και ξεκινά από τη διαφορά που έχουμε μεταξύ μας στον τομέα της εξωτερικής εμφάνισης, το διαφορετικό χρώμα δέρματος και το διαφορετικό στυλ ντυσίματος. Παράλληλα κάποιοι μαθαίνουν με διαφορετικό ρυθμό, κάποιοι είναι πολύ καλοί μαθητές στο γνωστικό κομμάτι ενώ κάποιοι άλλοι είναι πιο δημιουργικοί σε κάποιον άλλο τομέα. Επίσης υπάρχουν παιδιά που μπορεί να προέρχονται από κάποια μειονότητα ή είναι παιδιά μεταναστών. Ωστόσο, όλα αυτά είναι παιδιά τα οποία καλούνται να συνυπάρξουν σε μια κοινωνία και σε ένα εκπαιδευτικό σύστημα και να γίνουν δημιουργικά και παραγωγικά μέλη της. Είναι λοιπόν οι εκπαιδευτικοί έτοιμοι να αποδεχθούν όλα τα παιδιά με σκοπό την τόνωση της αυτοπεποίθησης και την συναισθηματική τους ασφάλεια με τελικό στόχο να ζήσουν και να δημιουργήσουν ελεύθερα μέσα στην κοινωνία;

Σκοπός: Με αυτά τα δεδομένα, σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η συλλογή, επεξεργασία και μελέτη δεδομένων σχετικά με τις απόψεις των παιδαγωγών όσον αφορά την ευαισθητοποίηση και την αποδοχή της διαφορετικότητας στο χώρο της προσχολικής αγωγής.

Μέθοδος: Ειδικότερα, πραγματοποιείται εκτενή αναφορά σε βιβλιογραφικές πηγές και επιστημονικά άρθρα σχετικά με την ευαισθητοποίηση και την αποδοχή της διαφορετικότητας ενώ μοιράστηκαν ερωτηματολόγια σε εκπαιδευτικούς προσχολικής ηλικίας για τις απόψεις τους στο υπό-διερεύνηση θέμα.

Αποτελέσματα: Όσον αφορά τα αποτελέσματα της έρευνας που διεξήχθη, αξίζει να σημειωθεί πως το 66,2% των ερωτηθέντων θεωρεί ότι απόλυτη προτεραιότητα του εκπαιδευτικού πρέπει να είναι η αποδοχή και η ενσωμάτωση όλων των μαθητών εντός της σχολικής μονάδας. Ακόμα το 41,5% θεωρεί ότι παράγοντες όπως η γλώσσα, η θρησκεία και η οικογένεια δυσκολεύουν την αποδοχή της διαφορετικότητας. Για αυτό το λόγο το 85,4% πιστεύει ότι ο ρόλος του εκπαιδευτικού είναι απόλυτα καίριος. Ενδιαφέρον παρουσιάζει πως το 42,3% θεωρεί ότι οι σημερινοί εκπαιδευτικοί είναι ανοικτοί και κατάλληλα προετοιμασμένοι για να αποδεχθούν το διαφορετικό εντός της τάξης τους, ενώ το 88,5% θεωρεί πολύ σημαντικό την ενίσχυση τους μέσα από συνεχόμενη επιμόρφωση.

Τέλος, το 63,1% πιστεύει πως η ενημέρωση και η συμμετοχή των γονέων των παιδιών από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα κρίνεται ως ένας ακόμη σημαντικός παράγοντας.

Συμπεράσματα: Συνεπώς τα βασικά συμπεράσματα που προέκυψαν από τη συγκεκριμένη έρευνα, τεκμηριώνουν ότι οι εκπαιδευτικοί συμφωνούν στην αναγκαιότητα υλοποίησης κατάλληλων δράσεων με σκοπό την ενεργό συμμετοχή και ενσωμάτωση όλων των μαθητών και τελικά την ευαισθητοποίηση και την αποδοχή της διαφορετικότητας στην προσχολική αγωγή.

Abstract

Introduction: Diversity is especially common nowadays, a term known to all of us. Society is made up of many different individuals who are called upon to co- exist effectively. The difference exists around us in many forms, and it starts with the difference we have in terms of appearance, different skin color and different style of dress. At the same time some learn at a different pace, some are very good students in the field of knowledge, while others are more creative in another field. There are also children who may be from a minority or are immigrant children. However, all of these are children who are called upon to co- exist in a society and education system and become creative and productive members of it. So are teachers ready to accept all children with the aim of boosting their self – esteem and emotional security with the ultimate goal of living and creating freely within society?

Purpose: With these data, the purpose of this thesis is to collect process and study data on educators’ views on raising awareness and acceptance of diversity in preschool education.

Method: In particular, extensive references are made to bibliographical sources and scholarly articles on raising awareness and acceptance of diversity while distributing questionnaires to preschool teachers about their views on the under-researched topic.

Results: Regarding the results of the research conducted, it is worth noting that 66.2% of the respondents consider that acceptance and inclusion of all students within the school unit should be the top priority of the teacher. Another 41.5% believe that factors such as language, religion, and family make it difficult to accept diversity. For this reason, 85.4% believe that the role of the teacher is absolutely crucial. Interestingly, 42.3% believe that today's teachers are open and well-prepared to accept the difference within their classroom, while 88.5% find it very important to support them through continuing education. Finally, 63.1% believe that informing and involving parents of children from different cultural backgrounds is another important factor.

Conclusions: Consequently, the main findings of this research suggest that teachers agree on the need for appropriate actions to actively involve and integrate all students and ultimately to raise awareness and acceptance of diversity in preschool education.

Περιεχόμενα

Δήλωση περί λογοκλοπής..... iii

Ευχαριστίες	v
Αφιερώσεις	vii
Περίληψη	ix
Abstract	xii
Συντομογραφίες	xv
Πρόλογος.....	1
Μέρος 1 ^ο	3
A. Εισαγωγή	3
B. Βιβλιογραφική ανασκόπηση	4
Κεφάλαιο 1 – Η Έννοια και τα χαρακτηριστικά της διαφορετικότητας και ιδιαίτερα στη προσχολική ηλικία.....	4
1.1 Η έννοια και τα χαρακτηριστικά της διαφορετικότητας.....	4
1.2 Η έννοια της διαφορετικότητας των παιδιών στη προσχολική ηλικία	6
1.3 Η διαχείριση της διαφορετικότητας των παιδιών στη προσχολική ηλικία από την ομάδα των εκπαιδευτικών	9
1.4 Παράγοντες που επηρεάζουν τις απόψεις των εκπαιδευτικών για την αποδοχή της διαφορετικότητας στη προσχολική ηλικία	11
Κεφάλαιο 2 – Η ευαισθητοποίηση των εκπαιδευτικών και η καλλιέργεια της συναισθηματικής νοημοσύνης στην αποδοχή της διαφορετικότητας των παιδιών στη προσχολική ηλικία.....	13
2.1 Η έννοια και τα χαρακτηριστικά της συναισθηματικής νοημοσύνης	13
2.1.1 Τα βασικά χαρακτηριστικά της συναισθηματικής νοημοσύνης στην ανάπτυξη των ατόμων.....	17
2.3 Θεωρία του Vygotsky για κοινωνικό πλαίσιο και κοινωνικό γίνεσθαι των παιδιών	19
2.4 Θεωρία του Gardner για τα πολλαπλά είδη νοημοσύνης	22
Γ. Ερευνητικός στόχος και επιμέρους ερωτήματα	24
Μέρος 2 ^ο – Μεθοδολογία	25
A. Ερευνητική μέθοδος.....	25
B. Δείγμα μελέτης	25
Γ. Ερευνητικό εργαλείο	26
Δ. Ερευνητική διαδικασία	27
Μέρος 3 ^ο – Αποτελέσματα	27
A. Περιγραφή αποτελεσμάτων.....	27
A.1Γενικές ερωτήσεις έρευνας.....	27

A.2. Ειδικές ερωτήσεις έρευνας	31
Μέρος 4^ο – Συζήτηση	40
Ανάλυση αποτελεσμάτων	40
Μέρος 5^ο – Συμπεράσματα	46
A. Γενικό συμπέρασμα	46
B. Δυσκολίες	47
Γ. Προτάσεις	48
Αναφορές	50
References	51
Παράρτημα	53
Παράρτημα Α – Ερωτηματολόγιο	53
Παράρτημα Β – Εικόνες με τα γραφήματα των ερευνητικών αποτελεσμάτων	57
Παράρτημα Γ – Excel αποτελεσμάτων έρευνας	64
Πηγές εικόνων	64

Συντομογραφίες

Αγγλική ορολογία

Ελληνική ορολογία

UNESCO	United Nations Educational Scientific and Cultural Organization	Εκπαιδευτική Επιστημονική και Πολιτιστική Οργάνωση των Ηνωμένων Εθνών
IQ	Intelligence Quotient	Δείκτης Νοημοσύνης
EID	Emotional Intelligence and Diversity	Μοντέλο Συναισθηματικής νοημοσύνης και Διαφορετικότητας
ZEA	Zone of Proximal Development	Ζώνη Επικείμενης Ανάπτυξης

Πρόλογος

Στα πλαίσια της παρούσας διπλωματικής εργασίας προσεγγίζονται βασικές έννοιες και προσεγγίσεις γύρω από τη διαφορετικότητα, με εστίαση στα παιδιά προσχολικής ηλικίας. Τονίζεται ότι η διαφορετικότητα αφορά σε αυτό που μπορεί να χαρακτηριστεί ως διαφορετικό και μοναδικό ταυτόχρονα. Σε μια προσπάθεια να προσδιοριστεί η έννοια της διαφορετικότητας και η σημαντικότητα της «πολιτισμικής διαφορετικότητας», δίνεται πληθώρα ορισμών από οργανισμούς, όπως η UNESCO και άλλοι.

Ο όρος μαθητές από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα αναφέρεται στους μαθητές εκείνους οι οποίοι διαφέρουν από τους γηγενείς λόγω διαφορετικού επιπέδου εθνικής ταυτότητας που προσδιορίζεται από τη γλώσσα, τη θρησκεία, και την εθνική ιστορία.

Επομένως, η διαφορετικότητα συνδέει διαφορετικούς μεταξύ τους ανθρώπους σε εθνικότητα, φύλο, κοινωνική τάξη, ηλικία, θρησκεία και σεξουαλικό προσανατολισμό. Στη διαφορετικότητα, τόσο οι διαφορές όσο και οι ισχυρισμοί για αναγνώριση δεν μπορούν να περιορίζονται ή να ιεραρχούνται. Η αντιρατσιστική παιδαγωγική και η διαφορετικότητα συμβάλλουν με παραγωγικό τρόπο και εμπνέουν τους παιδαγωγούς σε νέες ιδέες για τη διδασκαλία.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η έννοια της διαφορετικότητας των παιδιών, κατά τη διάρκεια της προσχολικής τους ηλικίας. Με μια περισσότερο ενδελεχή ματιά, διαφαίνεται ότι τα παιδιά αυτής της ηλικίας μπορούν να εντοπίσουν κοινά και διαφορετικά σημεία, συγκρίνοντας τον εαυτό τους με τους υπόλοιπους. Ακόμη, όσα τα ίδια πιστεύουν επηρεάζονται σημαντικά από το κοινωνικό τους περιβάλλον. Σημαντικό ρόλο στην αποδοχή της διαφορετικότητας από τους ίδιους παίζουν οι εμπειρίες που έχουν τα παιδιά, ανάλογα με το περιβάλλον, στο οποίο και ανήκουν. Ένας επιπρόσθετος σημαντικός παράγοντας που δεν μπορεί να αποσιωπηθεί είναι αυτός της ηλικίας.

Για τους παραπάνω λόγους, όλοι θα συμφωνήσουν πως οι εκπαιδευτικοί οφείλουν να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις που αφορούν στους τομείς της επικοινωνίας και της γλώσσας, του ρατσισμού, των διακρίσεων και της μετανάστευσης.

Αναφορικά με τον τομέα της διαχείρισης της διαφορετικότητας που έχουν τα παιδιά στην προσχολική ηλικία, εκ μέρους των εκπαιδευτικών, διαφαίνεται ότι οι εκπαιδευτικοί παίζουν κομβικό ρόλο στη στήριξη και τη βοήθεια που χρειάζονται μαθητές από ποικίλα πολιτισμικά περιβάλλοντα. Σε αυτήν την προσπάθεια στήριξης, προτείνεται

η υιοθέτηση συγκεκριμένων πρακτικών, ώστε να οικοδομηθούν δεσμοί μεταξύ των οικογενειών και της κοινότητας. Η εξοικείωση των εκπαιδευτικών με τέτοιες καταστάσεις, τους βοηθά να ανταποκριθούν με επιτυχία στις διάφορες ανάγκες που προκύπτουν. Επισημαίνεται, ακόμη, ότι είναι απαραίτητο να υπάρχει επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σε αυτήν την κατεύθυνση.

Παράλληλα έχουν εντοπιστεί αρκετοί παράγοντες που επηρεάζουν σε μικρό ή μεγαλύτερο βαθμό, τη στάση που υιοθετούν οι εκπαιδευτικοί στην προσχολική εκπαίδευση, σχετικά με την αποδοχή της διαφορετικότητας. Ανάμεσα σε αυτούς τους παράγοντες, ξεχωρίζουν ο παράγοντας της ενθάρρυνσης για επικοινωνία που προσφέρουν οι γονείς στα παιδιά τους, καθώς και η έλλειψη εμπιστοσύνης που δείχνουν οι εκπαιδευτικοί στους μαθητές τους.

Για αυτό το λόγο, είναι κρίνουσας σημασίας, οι εκπαιδευτικοί να είναι ευαίσθητοποιημένοι για την ανάπτυξη συναισθηματικής νοημοσύνης και την αποδοχή της διαφορετικότητας των μαθητών τους.

Δίνοντας έμφαση στην έννοια της συναισθηματικής νοημοσύνης και τα χαρακτηριστικά αυτής, τονίζεται ότι υπάρχουν αρκετοί ορισμοί, οι οποίοι διαφέρουν μεταξύ τους, καθώς βασίζονται σε διαφορετικά θεωρητικά πλαίσια και μοντέλα. Σε γενικές γραμμές, η συναισθηματική νοημοσύνη αφορά σε μια σειρά ικανοτήτων και δεξιοτήτων του ατόμου, ώστε αυτό να είναι σε θέση να διαχειριστεί αποτελεσματικά τις ποικίλες καθημερινές συναισθηματικές καταστάσεις.

Σε μια προσπάθεια να συγκεντρωθούν τα κυριότερα χαρακτηριστικά της συναισθηματικής νοημοσύνης, αναφέρονται τα ακόλουθα: έλεγχος συναισθημάτων, ενσυναίσθηση, αυτοεπίγνωση, κινητοποίηση του εαυτού και χειρισμός γνώσεων.

Κατά την προσχολική ηλικία, συνδέονται στενά η συναισθηματική νοημοσύνη με την αποδοχή της διαφορετικότητας, καθώς τα παιδιά σε αυτήν την ηλικία είναι σε θέση να παρακάμψουν τις διαφορές που υπάρχουν μεταξύ τους και να αισθανθούν, να κατανοήσουν, να αξιοποιήσουν και να διαχειριστούν τα διάφορα συναισθήματα. Η συναισθηματική νοημοσύνη αποτελεί προϋπόθεση της ομαλής ένταξης των ατόμων στο κοινωνικό περιβάλλον.

Ακόμα, στο κείμενο που ακολουθεί γίνεται εκτενής αναφορά στη θεωρία του Vygotsky, η οποία αφορά στο κοινωνικό γίνεσθαι και στο κοινωνικό πλαίσιο, καθώς και στη θεωρία του Gardner, η οποία αναφέρεται στις πολλαπλές μορφές νοημοσύνης.

Εν κατακλείδι, η διπλωματική εργασία που ακολουθεί είναι δομημένη σε πέντε κυρίως μέρη με αρκετά υποκεφάλαια σε καθένα από αυτά. Το πρώτο μέρος περιλαμβάνει την εισαγωγή, τη βιβλιογραφική ανασκόπηση η οποία απαρτίζεται από θεωρίες και έρευνες στις οποίες βασίζεται η συγκεκριμένη έρευνα, καθώς επίσης τον κεντρικό ερευνητικό σκοπό και τους επιμέρους στόχους. Το δεύτερο μέρος αποτελείται από την μεθοδολογία που ακολουθήθηκε για την διεξαγωγή της ερευνητικής διαδικασίας, ενώ στο τρίτο μέρος γίνεται παρουσίαση των αποτελεσμάτων που προέκυψαν με τα αντίστοιχα διαγράμματα. Στο τέταρτο μέρος γίνεται προσπάθεια σύνδεσης των αποτελεσμάτων αυτών με το προϋπάρχον θεωρητικό μέρος. Στο πέμπτο και τελευταίο μέρος της διπλωματικής εργασίας παρουσιάζεται το βασικό συμπέρασμα που προέκυψε, αλλά και ορισμένες πιθανές προοπτικές για περαιτέρω διερεύνηση του θέματος.

Μέρος 1^ο

A. Εισαγωγή

Την τελευταία δεκαετία η Ελλάδα είναι χώρα υποδοχής μεταναστών η οποία όμως αντιμετωπίζει πολλές δυσκολίες στον εκπαιδευτικό χώρο καθώς το σύνολο των μαθητών που προέρχονται από διαφορετικό πολιτισμικό πλαίσιο μεγαλώνει διαρκώς. Η χώρα μας αναγνωρίζεται ως πολυπολιτισμική, καθώς περιλαμβάνει διαφορετικά εθνικά, φυλετικά, θρησκευτικά και κοινωνικά σύνολα ανθρώπων που ζουν και αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, διατηρώντας ωστόσο το καθένα από αυτά, τα δικά του ξεχωριστά χαρακτηριστικά. Σε μια τέτοια κοινωνία επιβάλλεται η διαπολιτισμική αγωγή, να προσφέρει ισότιμες ευκαιρίες σε όλους και να εκμεταλλεύεται τις γλωσσικές και πολιτισμικές διαφορές.

Για να μπορέσει η πολιτεία να συνδυάσει αυτήν την ποικιλομορφία, η εκπαίδευση είναι ο παράγοντας εκείνος, ο οποίος μπορεί να συμβάλει μέσα από πρακτικές αλληλεπίδρασης των μαθητών στην εξέλιξη της κοινωνίας. Προτεραιότητα, λοιπόν, της εκπαίδευσης πρέπει να θεωρηθεί η ομαλή ένταξη όλων των μαθητών ανεξαρτήτου πολιτισμικού κεφαλαίου και κουλτούρας στη χώρα που τους υποδέχεται και στην οποία πλέον θα ζουν, ώστε μελλοντικά να τη θεωρήσουν πατρίδα τους.

Κρίνεται αναγκαίο λοιπόν η πολιτεία να γαλουχήσει τέτοιους πολίτες οι οποίοι θα έχουν την ικανότητα να κατανοήσουν ότι οι συμπολίτες τους είναι και αυτοί άνθρωποι με ίδια δικαιώματα με εκείνους, ακόμα κι αν διαφέρουν σε φυλή, θρησκεία ή φύλο. Συνεπώς και η προσχολική αγωγή διαδραματίζει σπουδαίο ρόλο στην κοινωνική ένταξη των

«διαφορετικών» παιδιών, στην αποδοχή τους και στην θετική ανταπόκριση των γηγενών μαθητών.

Η παρούσα εργασία αποτελεί μια προσπάθεια ώστε να ερευνηθούν οι απόψεις των παιδαγωγών προσχολικής ηλικίας σχετικά με την ευαισθητοποίηση και την αποδοχή της διαφορετικότητας από την οποία θα προκύψουν σημαντικά συμπεράσματα.

B. Βιβλιογραφική ανασκόπηση

Κεφάλαιο 1 – Η Έννοια και τα χαρακτηριστικά της διαφορετικότητας και ιδιαίτερα στη προσχολική ηλικία

1.1 Η έννοια και τα χαρακτηριστικά της διαφορετικότητας

Η λέξη διαφορετικότητα δηλώνει κάτι το διαφορετικό, παράλληλα όμως υπογραμμίζει κάτι το μοναδικό. Αρκετές φορές, η έννοια της διαφορετικότητας διχάζει και πολλοί θεωρούν ότι εμπεριέχει άσχημο περιεχόμενο. Το νόημα όμως της λέξης συνδυάζει το πώς ο καθένας από εμάς κατέχει και παρουσιάζει διαφορετικά εσωτερικά, εξωτερικά στοιχεία αλλά και χαρακτηριστικά τα οποία διαφοροποιούν το ένα άτομο από το άλλο. Ωστόσο το γεγονός ότι οι άνθρωποι μπορεί να γεννιούνται με διαφορετικά χαρακτηριστικά δεν σημαίνει ότι τα δικαιώματα και οι αξίες τους δεν είναι ίδιες και ίσες με των υπολοίπων. Όλοι οι άνθρωποι είναι ίσοι και κατέχουν το ίδιο δικαίωμα στην αξιοπρέπεια ανεξαρτήτως των διαφορετικών χαρακτηριστικών τους. Αυτό όμως δεν αναγνωρίζεται πάντα, καθώς οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται με δυσκολία τη διαφορετικότητα. Το γεγονός ότι είμαστε διαφορετικοί σηματοδοτεί το διαφορετικό τρόπο σκέψης, αντίληψης και επίλυσης των προβλημάτων. Επομένως είναι πολύ δύσκολο ως άνθρωποι να συνυπάρχουμε αρμονικά διότι οι κουλτούρες μας, τα βιώματα μας, η γνώση, η εκπαίδευση και η παιδεία, καθορίζουν τη συμπεριφορά και τον τρόπο με τον οποίο συνάπτουμε τις διαπροσωπικές μας σχέσεις.

Με αυτά τα δεδομένα, η «πολιτισμική διαφορετικότητα» ή απλά διαφορετικότητα των ατόμων, αναφέρεται στην έννοια των διαφορετικών πολιτισμών, σε αντίθεση με την ομοιογένεια των πολιτισμών (Σπανός & Χαϊδογιάννου, 2013). Η φράση «πολιτισμική διαφορετικότητα» μπορεί να αναφέρεται στην ύπαρξη διαφορετικών πολιτισμών που σέβονται ο ένας τις διαφορές του άλλου, ενώ μερικές φορές χρησιμοποιείται για να οριοθετήσει την ποικιλία των ανθρώπινων κοινωνιών ή πολιτισμών σε μια συγκεκριμένη περιοχή ή στον κόσμο ως σύνολο (Αναγνώστου, Grigof & Αντύπας, 2011).

Η παγκοσμιοποίηση λέγεται συχνά ότι έχει αρνητικές επιπτώσεις στην πολιτιστική διαφορετικότητα του κόσμου. Η διαφορετικότητα αναφέρεται στα χαρακτηριστικά που χρησιμοποιούν οι άνθρωποι για να επιβεβαιώσουν τον εαυτό τους σε σχέση με τους άλλους, λέγοντας κανείς, *αυτό το άτομο είναι διαφορετικό από εμένα*. Αυτά τα χαρακτηριστικά περιλαμβάνουν δημογραφικούς παράγοντες όπως την φυλή, το φύλο, την ηλικία καθώς επίσης και τις αξίες και τα πολιτιστικά πρότυπα.

Για αυτό το λόγο, οι διαφορετικές ξεχωριστές κοινωνίες που εμφανίστηκαν σε ολόκληρο τον κόσμο, διέφεραν σημαντικά μεταξύ τους και πολλές από αυτές τις διαφορές τους, εξακολουθούν να υπάρχουν μέχρι και σήμερα. Οι πιο προφανείς πολιτισμικές διαφορές που υπάρχουν μεταξύ των ανθρώπων είναι η γλώσσα, οι ενδυμασίες και οι παραδόσεις. Εντούτοις υπάρχουν σημαντικές διαφορές που αναφέρονται στον τρόπο με τον οποίο οργανώνονται οι κοινωνίες, όπως για παράδειγμα στην κοινή αντίληψη περί ηθικής, των θρησκευτικών πεποιθήσεων και των τρόπων αλληλεπίδρασης με το περιβάλλον τους (Βερυκοκάκη, 2010).

Αντίστοιχα με την διαφορετικότητα, η οποία θεωρείται απαραίτητη για τη μακροπρόθεσμη επιβίωση της ζωής στη γη, μπορεί να υποστηριχθεί ότι η πολιτισμική διαφορετικότητα είναι ζωτικής σημασίας για την μακροπρόθεσμη επιβίωση της ανθρωπότητας και ότι η διατήρηση των αυτοχθόνων πολιτισμών μπορεί να είναι εξίσου σημαντική για την ανθρωπότητα. Η Γενική Διάσκεψη της UNESCO επανέλαβε την θέση αυτή το 2001, επιβεβαιώνοντας στο άρθρο 1 της Οικουμενικής Διακήρυξης για την πολιτισμική διαφορετικότητα ότι *“.....η πολιτισμική διαφορετικότητα είναι εξίσου απαραίτητη για την ανθρωπότητα, όπως και η βιοποικιλότητα για τη γη...”* (Σπανός & Χαϊδογιάννου, 2013).

Ωστόσο, αυτή η θέση δεν είναι ευρέως αποδεκτή και συνεπώς απορρίπτεται από μερικούς ανθρώπους για διάφορους λόγους (Βερυκοκάκη, 2010). Όπως και οι περισσότεροι εξελικτικοί απολογισμοί της ανθρώπινης φύσης, έτσι και η σημασία της πολιτισμικής διαφορετικότητας για επιβίωση, μπορεί να είναι μια άτυπη υπόθεση, η οποία δεν μπορεί ούτε να αποδειχθεί ούτε να διαψευσθεί (Βερυκοκάκη, 2010).

Υπό αυτές τις συνθήκες, με τον ίδιο τρόπο που η προώθηση της φτώχειας στα υπανάπτυκτα έθνη ως «πολιτισμική διαφορετικότητα» θεωρείται παράνομη, το ίδιο παράνομο είναι να προωθεί κανείς όλες τις θρησκευτικές πρακτικές απλώς και μόνο επειδή θεωρείται ότι συμβάλουν στην «πολιτισμική διαφορετικότητα». Οι ιδιαίτερες

θρησκευτικές πρακτικές αναγνωρίζονται από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας και τα Ηνωμένα Έθνη ως ανάρμοστες, συμπεριλαμβανομένου του ακρωτηριασμού των γυναικείων γεννητικών οργάνων, της πολυγαμίας, της παράδοσης των παιδικών νυφών και της ανθρώπινης θυσίας (Βερυκοκάκη, 2010).

Στις μέρες μας, με την ραγδαία ανάπτυξη της τεχνολογίας, η πληροφόρηση και το διαδίκτυο ξεπερνούν τα γεωγραφικά όρια και διαμορφώνουν τις σχέσεις μεταξύ της αγοράς, των κρατών και των πολιτών. Ειδικότερα, η ανάπτυξη της βιομηχανίας μαζικών μέσων έχει επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό τα άτομα και τις κοινωνίες σε όλο τον κόσμο. Παρόλο που είναι ωφέλιμη από ορισμένες απόψεις, αυτή η αυξημένη προσβασιμότητα έχει την ικανότητα να επηρεάζει αρνητικά την ατομικότητα της κοινωνίας (Σπανός & Χαϊδογιάννου, 2013). Με τις πληροφορίες που διανέμονται τόσο εύκολα σε όλο τον κόσμο, οι αξίες και τα γούστα διατρέχουν τον κίνδυνο ομοιογενοποίησης. Συνεπώς η δύναμη της ταυτότητας των ατόμων και των κοινωνιών, μπορεί να αρχίσει να εξασθενεί (Σπανός & Χαϊδογιάννου, 2013).

1.2 Η έννοια της διαφορετικότητας των παιδιών στη προσχολική ηλικία

Τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας είναι αρκετά ικανά να αναγνωρίζουν ομοιότητες και διαφορές ανάμεσα στα ίδια και στους συμμαθητές τους. Οι αντιλήψεις τους καθώς και οι γνώσεις τους επηρεάζονται από τον κοινωνικό τους περίγυρο όπως συμβαίνει και στα ελληνικά σχολεία, όπου τα παιδιά εντοπίζουν τις ομοιότητες και τις διαφορές τους σε σύγκριση με εκείνα που προέρχονται από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα.

Ο σεβασμός στην διαφορετικότητα σχετίζεται με την αίσθηση του ατόμου και το που εκείνο θεωρεί πως ανήκει (Erten & Savage 2012). Όταν η διαφορετικότητα γίνεται εκτιμητή και σεβαστή από μια κοινωνία, οι άνθρωποι είναι πιο πιθανό να αναπτύξουν την αίσθηση ότι ανήκουν στην κοινότητα αυτή και να αναπτύξουν ποικίλες κοινωνικές σχέσεις με άλλους. Άνθρωποι που έχουν υποστηρικτικές και θετικές σχέσεις στην ζωή τους, άνθρωποι που μιλούν, εμπιστεύονται και εξαρτώνται από αυτό το στοιχείο, είναι λιγότερο πιθανό να βιώσουν συναισθήματα κατάθλιψης και άγχους σε σύγκριση με εκείνους που έχουν λιγότερες κοινωνικές διασυνδέσεις (Erten & Savage 2012).

Επιπλέον η αίσθηση φροντίδας και σεβασμού είναι ένας προστατευτικός παράγοντας για την ψυχική υγεία και την ευημερία. Επομένως η αίσθηση ότι κάποιος ανήκει σε μια κοινότητα και έχει κοινωνική σύνδεση με άλλους, τονίζει το πόσο σημαντικό

στοιχείο είναι για τους ανθρώπους που αντιμετωπίζουν τυχόν δυσκολίες και προβλήματα, ενεργώντας με αυτό τον τρόπο ως ρυθμιστικός παράγοντας.

Η σύνδεση λοιπόν των παιδιών με τον πολιτισμό τους, αναπτύσσεται μέσω των εμπειριών τους. Συγκεκριμένα, οι ασφαλείς συναισθηματικές σχέσεις με τους ενήλικες που τα φροντίζουν, βοηθούν τα παιδιά στην προσχολική ηλικία να ενωθούν με την πολιτιστική τους ταυτότητα. Έχοντας μια έντονη αίσθηση της δικής τους πολιτιστικής ιστορίας και των παραδόσεων που ενώνονται με αυτήν, τα παιδιά βοηθούνται ώστε να οικοδομήσουν μια θετική πολιτιστική ταυτότητα για τον εαυτό τους, αφού το στοιχείο αυτό, υποστηρίζει το αίσθημα της ικανότητας των παιδιών στη προσχολική ηλικία και κατά συνέπεια την ψυχική τους υγεία και ευημερία (Lastikka & Lipponen, 2015).

Στο πλαίσιο αυτό, τα μωρά και τα παιδιά προσχολικής ηλικίας μαθαίνουν και αναπτύσσονται μέσα από τις αρχικές εμπειρίες και σχέσεις τους. Καθώς τα παιδιά μεγαλώνουν, αρχίζουν να αναπτύσσουν την αίσθηση του ποιοι είναι και που ανήκουν. Για παράδειγμα, όταν τα παιδιά αναπτύσσουν θετικές σχέσεις με άλλα παιδιά και εκπαιδευτικούς, τα βοηθά να αισθάνονται ότι ανήκουν σε μια συγκεκριμένη σχολική κοινότητα. Αυτή η πρόωρη εκμάθηση για τον εαυτό τους και τους άλλους, θέτει τα θεμέλια για την μελλοντική τους υγεία και ευημερία σε έναν κόσμο διαφορετικότητας (Lastikka & Lipponen, 2015).

Επίσης η πρώιμη παιδική σχολική ηλικία είναι η περίοδος που τα παιδιά αρχίζουν να αντιλαμβάνονται τις διαφορές μεταξύ των ανθρώπων και να σχηματίζουν απόψεις και στάσεις σχετικά με αυτές τις διαφορές (κατανόηση της διαφοράς ανδρών και γυναικών). Αυτή η συνειδητοποίηση σημαίνει ότι τα μικρά παιδιά είναι ευαίσθητα στις εμπειρίες του ρατσισμού και των προκαταλήψεων, με αποτέλεσμα το γεγονός αυτό να επηρεάσει την κοινωνική και συναισθηματική τους ευημερία, τη μάθηση και τις κοινωνικές σχέσεις τους (Erten & Savage, 2012).

Συμπληρωματικά οι ιδέες των παιδιών προσχολικής ηλικίας και η ανταπόκριση στην διαφορετικότητα, επηρεάζονται από την ηλικία τους καθώς και από το τι βλέπουν και ακούν γύρω τους. Τα μικρά παιδιά είναι φυσικά περίεργα για τις διαφορές και ένας από τους τρόπους που έχουν νόημα για τον κόσμο τους είναι να ταξινομούν τα πράγματα σε διαφορετικές κατηγορίες και να εστιάζουν σε ένα πράγμα κάθε φορά (Erten & Savage, 2012). Τα παιδιά το κάνουν αυτό ως ένα ιδιαίτερο τρόπο οργάνωσης των εμπειριών τους.

Η συζήτηση με τα παιδιά σχετικά με τις διαφορές τους, επιτρέπει να αισθάνονται καλά για το ποιοι είναι και να εκτιμούν την ποικιλομορφία στον εαυτό τους και τους άλλους.

Από την άλλη πλευρά, τα παιδιά και οι οικογένειες από πολιτισμικά διαφορετικό υπόβαθρο, ενδέχεται να αντιμετωπίσουν μια σειρά προκλήσεων καθώς βρουν το δρόμο τους στην ευρύτερη κοινωνία. Ορισμένες από τις κοινές προκλήσεις και τις οποίες οι εκπαιδευτικοί καλούνται να οριοθετήσουν για τα παιδιά προσχολικής ηλικίας περιγράφονται παρακάτω:

Μετανάστευση και επανεγκατάσταση παιδιών σε άλλη κοινωνία:

Οι άνθρωποι μεταναστεύουν από ένα τόπο, μια περιοχή ή μια χώρα και εγκαθίστανται σε μιαν άλλη για διάφορους λόγους. Τα άτομα μπορούν να μεταναστεύσουν επειδή φοβούνται ότι θα πάθουν βλάβες ή θα υποστούν διακρίσεις βάσει παραγόντων όπως η φυλή, η θρησκεία ή οι πολιτικές πεποιθήσεις. Μπορεί να φύγουν οικειοθελώς από τη χώρα καταγωγής τους για να ζήσουν σε άλλη χώρα ή να την εγκαταλείψουν και να ζητήσουν να αναγνωριστούν ως πρόσφυγες που πρέπει να προστατευθούν (Lastikka & Lipponen 2015).

Γλώσσα και επικοινωνία

Η γλώσσα μπορεί μερικές φορές να αποτελέσει σημαντικό εμπόδιο για νέες οικογένειες με παιδιά. Οι προκλήσεις στην επικοινωνία μπορούν να δημιουργήσουν πολλές δυσκολίες για τις οικογένειες που προσπαθούν να βρουν το δρόμο τους σε μια νέα κοινωνία. Τα γλωσσικά εμπόδια μπορούν να υπονομεύσουν την εμπιστοσύνη των ανθρώπων και των παιδιών, να δυσκολέψουν την καθημερινή ζωή και τη δημιουργία κοινωνικών σχέσεων. Οι γλωσσικοί φραγμοί μπορούν επίσης να δυσκολέψουν την επικοινωνία με τις υπηρεσίες στο σχολείο τόσο για τους γονείς όσο και για τους εκπαιδευτικούς (Lastikka & Lipponen 2015).

Η μετανάστευση που προκαλείται από ιδιαίτερα αγχωτικές εμπειρίες, όπως συχνά συμβαίνει με τους πρόσφυγες, μπορεί να οδηγήσει σε πρόσθετες δυσκολίες για την εγκατάσταση των ατόμων αυτών. Τραυματικές εμπειρίες μπορεί να έχουν προκληθεί με την έκθεση σε βία, πόλεμο ή βασανιστήρια. Τα παιδιά και οι οικογένειες τους μπορεί να έχουν υποστεί απειλή και εκφοβισμό, μπορεί να έχουν δει τους θανάτους συγγενών ή φίλων ή να έχουν βιώσει κακουχίες και κινδύνους όταν μεταβαίνουν σε μια άλλη χώρα. Επίσης ορισμένοι μπορεί να έχουν υποστεί σκληρή μεταχείριση στην κράτηση κατά την άφιξη τους σε μια νέα χώρα λόγω μετανάστευσης. Συνεπώς οι πρόσφυγες μπορεί να

συνεχίσουν να έχουν έντονα αισθήματα φόβου, ντροπής και ενοχής για παρελθόντα γεγονότα.

Διακρίσεις και ρατσισμός

Σύμφωνα με τους Lastikka & Lipponen (2015) μερικές φορές οι άνθρωποι μπορούν να χρησιμοποιήσουν προσβλητικές λέξεις και να συμπεριφέρονται αρνητικά προς τους άλλους, λόγω της έλλειψης κατανόησης των διαφορών μεταξύ τους, με απώτερο σκοπό να μπορέσουν να διαχειριστούν τους φόβους τους. Αυτό ονομάζεται διάκριση. Ως φυλετική διάκριση ορίζεται από τη διεθνή σύμβαση κάθε διάκριση, αποκλεισμός ή προτίμηση με βάση τη φυλή, το χρώμα, την καταγωγή ή την εθνική και εθνοτική προέλευση, που έχει σκοπό ή αποτέλεσμα να εξαλείψει ή να περιορίσει την αναγνώριση, την απόλαυση ή την άσκηση σε ισότιμη βάση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών σε πολιτικό, οικονομικό, κοινωνικό, πολιτιστικό ή οποιοδήποτε άλλου τομέα της δημόσιας ζωής. Επομένως η διάκριση επηρεάζει αρνητικά τα άτομα αλλά και ολόκληρες κοινωνίες (Lastikka & Lipponen 2015).

Αυτό μπορεί να αποτελέσει ένα σοβαρό ζήτημα για τις μειωτικές ομάδες και τα παιδιά, όπως εκείνες που φαίνονται διαφορετικές από την πλειοψηφία του πληθυσμού. Τόσο οι άμεσες όσο και οι έμμεσες διακρίσεις μπορεί να κάνουν τους ανθρώπους να νιώσουν σιωπηλοί και ανίσχυροι, δημιουργώντας με αυτό τον τρόπο αρνητικές επιπτώσεις στην ψυχική υγεία και ευημερία τόσο των παιδιών όσο και των ενηλίκων (Lastikka & Lipponen 2015).

1.3 Η διαχείριση της διαφορετικότητας των παιδιών στη προσχολική ηλικία από την ομάδα των εκπαιδευτικών

Οι εμπειρίες των παιδιών και των οικογενειών από πολιτισμικά διαφορετικό υπόβαθρο, διαμορφώνονται από τις συναντήσεις και τις επαφές τους με την κοινωνία εκείνη που διαμένουν και έχουν σημαντικές επιπτώσεις στην αίσθηση συμπερίληψης και εμπλοκής τους στην ευρύτερη κοινωνία. Οι εκπαιδευτικές υπηρεσίες και η ομάδα εκπαιδευτικών, μπορούν να διαδραματίσουν κεντρικό ρόλο στην υποστήριξη παιδιών με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο και των οικογενειών τους μέσω της προώθησης και της εφαρμογής συνεκτικών πρακτικών και της υποστήριξης τους στην οικοδόμηση ισχυρών συνδέσεων με την κοινοτική στήριξη σε περιόδους μετάβασης (Erten & Savage, 2012).

Όταν οι εκπαιδευτικοί είναι εξοικειωμένοι με την ιδιαίτερη κατάσταση κάθε οικογένειας, είναι πιο ικανοί να ανταποκριθούν στις μαθησιακές, κοινωνικές και συναισθηματικές ανάγκες των παιδιών και των οικογενειών τους. Κατανοώντας τις ανάγκες και τα συμφέροντα τους, δίνεται με αυτό τον τρόπο η ευκαιρία να οικοδομήσουν σχέσεις εμπιστοσύνης και κατανόησης με τους γονείς ενώ οι υπηρεσίες της ομάδας εκπαιδευτικών μπορούν να διαδραματίσουν σπουδαίο ρόλο στην ψυχική υγεία των παιδιών (Αναγνώστου, Grigorof & Αντύπας, 2011).

Οι υπηρεσίες της ομάδας εκπαιδευτικών, μπορούν επίσης να προωθήσουν την κατανόηση και τον αμοιβαίο σεβασμό της διαφορετικότητας. Τα παιδιά ωφελούνται όταν οι εκπαιδευτικοί το κάνουν αυτό επειδή δημιουργούν ένα περιεκτικό περιβάλλον όπου όλοι μπορούν να συμμετέχουν και να αισθάνονται συνδεδεμένοι. Μια ισχυρή αίσθηση του ανήκειν βοηθά τα παιδιά να κατανοήσουν και να εκτιμήσουν τις διαφορές στον εαυτό τους και τους άλλους, πράγμα που ωφελεί τελικά τη συνολική ψυχική και συναισθηματική τους υγεία (Lastikka & Lipponen, 2015).

Τέλος, οι υπηρεσίες της ομάδας εκπαιδευτικών, μπορούν να βοηθήσουν τις οικογένειες να αισθάνονται συνδεδεμένες, παρέχοντάς τους ευκαιρίες να έρθουν σε επαφή με άλλες οικογένειες στην υπηρεσία. Όταν συμβαίνει αυτό, υπάρχουν πολλά οφέλη όπως η ανάπτυξη της ενσυναίσθησης και η οικοδόμηση θετικών σχέσεων και εμπειριών με άλλους (Βερυκοκάκη, 2010).

Απέναντι λοιπόν σε μια τέτοια πραγματικότητα, οι εκπαιδευτικοί ενός σχολείου οφείλουν να υιοθετήσουν μια εκπαιδευτική πολιτική που θα διευκολύνει την ένταξη των αλλοδαπών μαθητών στο σχολείο.

Ειδικότερα, οι εκπαιδευτικοί θεωρείται αναγκαίο να επιμορφωθούν κατάλληλα, με στόχο να είναι σε θέση να διαχειριστούν εντός της τάξης τις τυχόν ιεραρχήσεις τόσο στον φαινομενικά ομοιογενή πληθυσμό, όσο και στον πληθυσμό των αλλοεθνών μαθητών, οι οποίες προκύπτουν από τις διαφορετικές εθνικές και κοινωνικές ταυτότητες. Οι παιδαγωγοί οφείλουν να μάθουν τη χρήση συμμετοχικών τεχνικών και δραστηριοτήτων οι οποίες ενσωματώνουν και παρουσιάζουν εμπειρίες όλων των μαθητών, χωρίς να επιμένουν σε μια «εθνική διαπαιδαγώγηση». Η επιμόρφωση οφείλει να στοχεύει στην κατάρτιση των όποιων προκαταλήψεων των ίδιων των εκπαιδευτικών, αλλά και των μαθητών που πηγάζει από τη διαφορετικότητα του πολιτιστικού τους κεφαλαίου (Βερυκοκάκη, 2010).

Επίσης οι εκπαιδευτικοί οφείλουν να έχουν μια συστηματική επικοινωνία με τους γονείς των μαθητών, και αυτό μπορεί να επιτευχθεί με συχνές προσκλήσεις των γονέων στο σχολείο, μέσω τηλεφώνου, ακόμα και με επισκέψεις των ίδιων των εκπαιδευτικών στα σπίτια των μαθητών. Καλό είναι να υπάρχει στενή επαφή και συνεργασία του σχολείου με τις οικογένειες όλων των μαθητών, έτσι ώστε οι γονείς να γίνονται τελικά συνεργάτες των εκπαιδευτικών στην κοινή προσπάθεια αντιμετώπισης των πιθανών ελλείψεων-προβλημάτων των παιδιών τους. Μέσω αυτής της συνεργασίας επιτυγχάνεται η ενίσχυση των γονέων στην υποστήριξη των σπουδών των παιδιών τους και στη βελτίωση της επίδοσης τους.

Εν κατακλείδι, όλα τα παραπάνω αποτελούν μια εκπαιδευτική πολιτική που έχει ως στόχο να διαχειριστεί με το καλύτερο δυνατό τρόπο τη διαφορετικότητα των μαθητών μέσα σε ένα σύγχρονο σχολείο.

1.4 Παράγοντες που επηρεάζουν τις απόψεις των εκπαιδευτικών για την αποδοχή της διαφορετικότητας στη προσχολική ηλικία

Οι σχετικές έρευνες έως τις μέρες μας, έχουν δείξει ότι τα παιδιά από διαφορετικό πολιτισμικό και κοινωνικό υπόβαθρο, εκτελούν διαφορετικά γνωστικά καθήκοντα, όπως για παράδειγμα ως προς την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο αποκτάται η γνώση. (Lastikka & Lipporen, 2015).

Επιπλέον, οι γονείς ενθαρρύνουν τα παιδιά να επικοινωνούν με τους άλλους με διαφορετικούς τρόπους, ανάλογα με το πολιτισμικό τους υπόβαθρο και την κοινωνική ποικιλομορφία. Οι διαφορετικοί πολιτισμοί έχουν διαφορετικές προτεραιότητες, ειδικά όταν πρόκειται για τη μάθηση.

Χαρακτηριστικά, στους ανατολικούς πολιτισμούς οι γονείς συχνά ενθαρρύνουν τα παιδιά τους να σιωπούν, να μη συζητούν με τους ενήλικες και να μην μιλούν για το μυαλό και τα συναισθήματα τους. Αυτό έρχεται σε αντίθεση με τις περισσότερες δυτικές κουλτούρες και τις απόψεις των εκπαιδευτικών σε αυτές, όπου τέτοια χαρακτηριστικά μπορεί συχνά να θεωρηθούν δείγματα συστολής και χαμηλής αυτοεκτίμησης. Ομοίως, η έρευνα για τις οικογένειες στην Ανατολή, δείχνει ότι οι γονεϊκές και κοινωνικές αξίες διαφέρουν σημαντικά όχι μόνο από τις δυτικές οικογένειες αλλά και από διαφορετικές κοινότητες στη Δύση (Lastikka & Lipporen, 2015).

Τα ευρήματα σχετικά με τις αναπτυξιακές διαφορές για τα παιδιά από διάφορες ευρωπαϊκές χώρες όπως το Ηνωμένο Βασίλειο, τη Γαλλία, τη Σουηδία και την Ιταλία δείχνουν ότι τα παιδιά αποκτούν κοινωνικές και γνωστικές δεξιότητες σε διαφορετικά χρονικά πλαίσια ως προς τον τόπο καταγωγής τους. Ωστόσο σε μια πολυπολιτισμική χώρα, όλα αυτά τα παιδιά πηγαίνουν μαζί στο σχολείο. Βάσει των ανωτέρω λοιπόν, η απορία όλων είναι τι μπορούν να κάνουν οι εκπαιδευτικοί σχετικά με αυτό.

Εντούτοις, οι αναφορές δείχνουν ότι οι εκπαιδευτικοί θεωρούν την ικανότητα των παιδιών να ρυθμίζουν αποτελεσματικά τα συναισθήματα τους πιο σημαντική από την ανάπτυξη δεξιοτήτων όσον αφορά τη σωστή χρήση μολυβιού και στυλό κατά την είσοδο τους στο σχολείο. Πάρα ταύτα, οι εκπαιδευτικοί συχνά λένε ότι δεν αισθάνονται αρκετά καλά εκπαιδευμένοι για να αντιμετωπίσουν τις συναισθηματικές ανάγκες των παιδιών που ανήκουν στο πλαίσιο της διαφορετικότητας. Το μεγαλύτερο μέρος της εκπαίδευσης τους, έχει επικεντρωθεί σε συγκεκριμένα σχολικά καθήκοντα τα οποία πρέπει να εκτελούν τα παιδιά (Lastikka & Lipponen, 2015).

Η έλλειψη εμπιστοσύνης των εκπαιδευτικών στην αντιμετώπιση των συναισθηματικών αναγκών των παιδιών μπορεί να είναι πιο δραματική όταν εξετάζουμε τις πολιτισμικές διαφορές μεταξύ των παιδιών. Εάν οι εκπαιδευτικοί και τα σχολεία δεν γνωρίζουν και δεν είναι προετοιμασμένοι για την αποδοχή και κατανόηση της κοινωνικοπολιτισμικής ποικιλομορφίας, η συμπεριφορά των παιδιών μπορεί εύκολα να παρανοηθεί. Κατά συνέπεια μπορεί να γίνει συναισθηματικό και κοινωνικό βάρος για τους εκπαιδευτικούς.

Υπό αυτές τις συνθήκες, θεωρείται σημαντικό το ζήτημα της «κάλυψης του χάσματος» σε μια χώρα όπως η Ελλάδα, γεγονός το οποίο συζητείτε εδώ και πάνω από πενήντα χρόνια στη χώρα μας. Παρόλα αυτά, η έρευνα εξακολουθεί να δείχνει ότι τα παιδιά από διαφορετικά περιβάλλοντα αισθάνονται απομονωμένα, δεν κατανοούνται και δεν αποτιμώνται στα σχολεία. Για αυτό το λόγο, κρίνεται αναγκαίο οι εκπαιδευτικοί της χώρας μας να προσπαθήσουν σκληρά με στόχο να εμπλουτίσουν την εμπειρία της σχολικής εκπαίδευσης για όλα τα παιδιά.

Είναι σημαντικό λοιπόν, οι υπεύθυνοι για τη χάραξη πολιτικής αποδοχής της πολυπολιτισμικότητας και διαφορετικότητας, οι εκπαιδευτικοί και οι γονείς να δίνουν μεγαλύτερη προσοχή στην ποικιλομορφία της κοινωνικής και συναισθηματικής ανάπτυξης των παιδιών. Πρέπει να ενσωματώσουν αυστηρότερα την έρευνα για την

ανάπτυξη των κοινωνικά και πολιτισμικά πολυποίκιλων παιδιών στην εκπαίδευση και στην εκπαιδευτική πολιτική στην Ελλάδα (Βερυκοκάκη, 2010).

Σε αυτό το πλαίσιο, είναι σημαντικό οι εκπαιδευτικοί να αναγνωρίσουν αυτή την έλλειψη κατάρτισης και να προσπαθήσουν να εξάγουν τα συμπεράσματα τους με βάση τις γνώσεις ή τις υποθέσεις τους σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο θα πρέπει να εκτελούν τα καθήκοντά τους, ιδιαίτερα στα παιδιά από διαφορετικό κοινωνικό και πολιτισμικό υπόβαθρο. Θα ήταν χρήσιμο οι ειδικοί να έχουν κατά νου ότι αυτό που δεν εκτιμούν οι άνθρωποι πολύ σε μια κουλτούρα, μπορεί να είναι κρίσιμο και σπουδαίο σε μια άλλη (Erten & Savage, 2012).

Κεφάλαιο 2 – Η ευαισθητοποίηση των εκπαιδευτικών και η καλλιέργεια της συναισθηματικής νοημοσύνης στην αποδοχή της διαφορετικότητας των παιδιών στη προσχολική ηλικία

2.1 Η έννοια και τα χαρακτηριστικά της συναισθηματικής νοημοσύνης

Τα τελευταία χρόνια, ολοένα και περισσότεροι ερευνητές στρέφουν την προσοχή τους στην συναισθηματική νοημοσύνη. Αυτό οφείλεται σε ένα μεγάλο αριθμό ερευνών, οι οποίες καταδεικνύουν ότι για την επαγγελματική, κοινωνική αλλά και προσωπική καταξίωση ενός ατόμου, δε διαδραματίζει τόσο σπουδαίο ρόλο η ευφυΐα του, όπως πίστευαν παλαιότερα, αλλά η αναπτυγμένη ή μη συναισθηματική νοημοσύνη που διαθέτει. Το νέο αυτό είδος νοημοσύνης, κατέχει συνεχώς όλο και μεγαλύτερο έδαφος συγκριτικά με παλαιότερες απόψεις καθώς πολλοί ερευνητές εργάζονται πάνω στη δημιουργία μεθόδων μέτρησης και ανάπτυξης της.

Η συναισθηματική νοημοσύνη εμπεριέχει ένα σύνολο ικανοτήτων αλλά και δεξιοτήτων τις οποίες έχει το άτομο και του επιτρέπουν να διαχειρίζεται αποτελεσματικά διάφορες καταστάσεις συναισθηματικής φύσεως μέσα στην καθημερινότητα του. Τέτοιες καταστάσεις, μπορεί να αφορούν τόσο το ίδιο το άτομο όσο και το περίγυρο του. Ο απώτερος σκοπός από τη χρησιμοποίηση τέτοιων ικανοτήτων είναι η ανάπτυξη του ατόμου και η καλύτερη διευθέτηση των καθημερινών καταστάσεων που καλείται να επιτελέσει (Goleman, Boyatzis, McKee, 2004)

Σύμφωνα με τον Goleman (2004) η έννοια της συναισθηματικής νοημοσύνης έχει ως βασική χρήση της, την προσπάθεια να περιγραφούν συναισθηματικές καταστάσεις ή

ακόμα και δυνατότητες των ανθρώπων, σχετικά με την καταβολή σωματικής αλλά και πνευματικής προσπάθειας ώστε να επιτευχθεί ένα σκοπός που έχει τεθεί. Επιπροσθέτως τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας όπως η εγκράτεια, η αντοχή στις κακουχίες και τις αποτυχίες, καθώς και η υπομονή που επιδεικνύει το εκάστοτε άτομο επηρεάζουν την όλη διαδικασία.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, συναισθήματα που έχουν αρνητική επίδραση στην καθημερινή ικανοποίηση των ατόμων είναι ο θυμός, ο φόβος, η απογοήτευση, το άγχος, η ζήλια ενώ αντίθετα θετική επίδραση έχουν η αφοσίωση, η περηφάνια, η εμπιστοσύνη. Μιλώντας κανείς για συναισθηματική νοημοσύνη, θα πρέπει να έχει κατά νου πως η έννοια αυτή είναι αρκετά σχετική με τέτοιου είδους προβληματισμούς. Τι είναι όμως η συναισθηματική νοημοσύνη και πως ορίζεται και επιπλέον με ποιο τρόπο συμβάλει στην προσωπική επιτυχία των ατόμων και φυσικά με ποιους τρόπους μπορεί να βελτιωθεί; Ερωτήματα όπως τα παραπάνω έχουν απασχολήσει στο παρελθόν και συνεχίζουν να απασχολούν τους ερευνητές μέχρι και σήμερα (Stys & Brown, 2004).

Οι ορισμοί λοιπόν για τη συναισθηματική νοημοσύνη ποικίλουν ανάλογα με την τοποθέτηση του κάθε θεωρητικού και την ένταξη της θεωρίας του στην κατηγορία του μοντέλου των δεξιοτήτων ή του μικτού μοντέλου που έχει αναπτύξει. Οπότε αναφορικά με τα προηγούμενα οι ορισμοί ποικίλουν ανάλογα με το πώς ο κάθε θεωρητικός ορίζει τη σχέση μεταξύ συναισθηματικής και κοινωνικής νοημοσύνης (Mikolajczak, Roy, Verstrynge & Luminet, 2009). Τα περισσότερα μοντέλα που υπάρχουν για την εξήγηση και κατανόηση της συναισθηματικής νοημοσύνης, δεν ανταγωνίζονται το ένα το άλλο, αντίθετα αλληλοσυμπληρώνονται. Αυτή η μεταξύ τους αλληλεξάρτηση, βοηθά καταλυτικά στον καλύτερο προσδιορισμό του ζητήματος αναφορικά με τα υπό εξέταση κάθε φορά άτομα.

Εντούτοις, η συναισθηματική νοημοσύνη ασχολείται περισσότερο με τομείς της ανθρώπινης συμπεριφοράς, όπως τα συναισθήματα και οι ενστικτώδεις αντιδράσεις σε ερεθίσματα του περιβάλλοντος και όλα αυτά αποτελούν σημαντικό εργαλείο στην καθημερινή ζωή (Mikolajczak, Roy, Verstrynge & Luminet, 2009).

Με αυτά τα δεδομένα και ύστερα από έρευνες ο Goleman διαπίστωσε πως υπάρχουν συγκεκριμένοι τομείς της συναισθηματικής νοημοσύνης ο οποίοι είναι: η συναισθηματική κατανόηση και η ερμηνεία των συναισθημάτων όχι μόνο του ίδιου του ατόμου αλλά και των ανθρώπων που τον περιβάλλουν. Ειδικότερα, η άποψη αυτή αφορά

στην κατανόηση των ενεργειών και του τρόπου σκέψης των άλλων ατόμων. Αποτέλεσμα των παραπάνω είναι ότι το άτομο που ενεργεί με τέτοιο τρόπο ώστε να είναι ικανό να διαχειρίζεται τα συναισθήματα του με καλύτερο τρόπο, να μειώνει τις αρνητικές του παρορμήσεις, καθώς και να αλληλεπιδρά με τον περίγυρο του ομαλά αποφεύγοντας έτσι τις συγκρούσεις, δείχνοντας υπομονή αλλά και επιμονή με σκοπό την επίτευξη του τελικού του στόχου. Τέλος πολύ σημαντικό παράγοντα και συνάμα εργαλείο θεωρεί ο Goleman την αυτογνωσία μέσω της οποίας το άτομο μπορεί να ερμηνεύσει και να κατανοήσει αντικειμενικότερα το ψυχικό του κόσμο.

Κατά συνέπεια ο Goleman θέλοντας να ορίσει τη συναισθηματική νοημοσύνη οδηγείτε στο συμπέρασμα πως η εν λόγω έννοια πρεσβεύει τα θετικά στοιχεία της προσωπικότητας τα οποία όμως δεν έχουν καμία σχέση με το δείκτη νοημοσύνης. Ακόμα επεκτείνοντας την έρευνα του οδηγείται σε ένα σύντομο ορισμό της συναισθηματικής νοημοσύνης περιλαμβάνοντας τα εξής:

- i. Η ικανότητα του ατόμου να αναγνωρίζει τα συναισθήματα του (αυτοεπίγνωση)
- ii. η ικανότητα του ατόμου να ρυθμίζει τα συναισθήματα του (αυτοδιαχείριση)
- iii. Η ικανότητα του ατόμου να αναγνωρίζει τα συναισθήματα των άλλων (κοινωνική συνειδητοποίηση)
- iv. η ικανότητα του ατόμου να ρυθμίζει τα συναισθήματα των άλλων (διαχείριση σχέσεων)

Συνακόλουθα, ο Baron θέλοντας και εκείνος να προσδώσει έναν ορισμό για την συναισθηματική νοημοσύνη, οδηγήθηκε στο συμπέρασμα πως αποτελεί ένα συνονθύλευμα ψυχικών ικανοτήτων και γνώσεων που αποκτά το άτομο, από την συναναστροφή του μέσα στην κοινωνία με άλλους ανθρώπους οδηγώντας τον στην καλύτερη διαχείριση καθημερινών καταστάσεων της ζωή του. Σε αυτό το σημείο είναι άξιο αναφοράς ότι η εν λόγω άποψη συμπεριλαμβάνει πέντε βασικά σημεία (Baron 1997) τα οποία είναι:

- i. Η ικανότητα του ατόμου να γνωρίζει τον εαυτό του σε βάθος δηλαδή την αυτογνωσία.
- ii. Η ικανότητα του ατόμου να είναι ικανό να δημιουργεί διαπροσωπικές σχέσεις με άλλους ανθρώπους
- iii. Η ικανότητα να προσαρμόζεται ευκολότερα στις αλλαγές του περιβάλλοντος αλλά και να εξελίσσεται μέσα σε αυτό.

- iv. Η ικανότητα να μετριάζει τα συναισθήματα του, ειδικά τα αρνητικά
- v. Τέλος, η ικανότητα του ατόμου να έχει καλή διάθεση και θετική σκέψη για την καθημερινότητα του.

Ως συναισθηματική νοημοσύνη θεωρείτε επίσης η ικανότητα κάποιου να κατανοεί τα συναισθήματα αλλά και τη γνώση που αποκτά για αυτά καθώς επίσης η ικανότητα να αποκτά πρόσβαση και να δημιουργεί συναισθήματα όταν αυτά διευκολύνουν τις γνωστικές λειτουργίες και τις λειτουργίες προσαρμογής. Τέλος η ικανότητα να ρυθμίζει κανείς τα συναισθήματα στον εαυτό του και στους άλλους (Stys & Brown 2004).

Αποτελεί γεγονός πως για αρκετά χρόνια η νοημοσύνη σχετιζόταν με τον παραδοσιακό ορισμό της ευφυΐας και μετριοτάαν με ένα συγκεκριμένο τρόπο δηλαδή το γνωστό σε όλους μας δείκτη νοημοσύνης (IQ). Βέβαια επικρατούσε και η άποψη ότι ο υψηλός δείκτης νοημοσύνης ενός ατόμου εξασφαλίζει τη βέβαιη επιτυχία του σε όλους τους τομείς της ζωής του. Εντούτοις, με το πέρασμα των χρόνων η θεωρία αυτή άρχιζε να παρουσιάζει κάποια κενά και να μην ανταποκρίνεται πλήρως στην πραγματικότητα και σε σχετικούς τομείς όπως στην εργασία και στην κοινωνική ζωή (Akerjordet & Severinsson 2009).

Έτσι λοιπόν, διάφορες μελέτες και έρευνες απέδειξαν ότι υπάρχουν συγκεκριμένοι παράγοντες εκτός της ευφυΐας που επηρεάζουν αλλά και συμβάλουν σημαντικά στη πορεία τόσο της επαγγελματικής όσο και της προσωπικής ζωής των ανθρώπων. Οι παράγοντες αυτοί αποτελούν και τη λεγόμενη συναισθηματική νοημοσύνη (Mikolajczak, Roy, Verstrynge & Luminet, 2009). Σε αυτό το σημείο θα πρέπει όμως να επισημανθεί το γεγονός πως η διανοητική νοημοσύνη και η συναισθηματική νοημοσύνη θεωρούνται δύο διακριτές και ξεχωριστές ικανότητες του ανθρώπου οι οποίες όμως συνδέονται μεταξύ τους καθώς η μια συμπληρώνει την άλλη.

Βέβαια, είναι πολλοί εκείνοι οι οποίοι αναρωτιούνται αν και κατά πόσο ισχύουν όλα τα παραπάνω και πως βέβαια είναι δυνατό να συμβάλλουν στην επαγγελματική τους ζωή αφού για τους περισσότερους η εργασία απορροφά το μεγαλύτερο μέρος της ενέργειάς τους σε καθημερινή βάση. Κάποιοι βέβαια ασπάζονται την πεποίθηση ότι «στα επαγγελματικά δεν χωρούν συναισθηματισμοί». Θα πρέπει όμως να γνωρίζουν ότι κάθε εργαζόμενος κουβαλάει στον εργασιακό του χώρο, την συναισθηματική του ιστορία, προσωπική εμπειρία αλλά και πεποίθηση (Mikolajczak, Roy, Verstrynge & Luminet 2009).

2.1.1 Τα βασικά χαρακτηριστικά της συναισθηματικής νοημοσύνης στην ανάπτυξη των ατόμων

Είναι πολύ σημαντικό ο άνθρωπος να διαθέτει αυτογνωσία την ικανότητα δηλαδή να παρατηρεί τα συναισθήματα του καθώς γεννώνται. Στην συνέχεια να τα διαχειρίζεται, να συνειδητοποιεί τα «κρυφά δεδομένα» πίσω από το κάθε του συναίσθημα και να βρίσκει τρόπο για τον έλεγχο των φόβων του θυμού και της θλίψης του. Τέλος, να έχει την ευελιξία να αλλάζει το συναίσθημα προκειμένου να εξυπηρετήσει το σκοπό του μετατρέποντας για παράδειγμα την απογοήτευση σε πείσμα (Akerjordet & Severinsson 2009).

Συνεπώς η συναισθηματική νοημοσύνη θεωρείται η αναγνώριση και εκτίμηση τόσο των ίδιων των συναισθημάτων των ατόμων όσο και των συναισθημάτων των άλλων. Βάσει των ανωτέρω λοιπόν θα έλεγε κανείς πως η σχέση της συναισθηματικής νοημοσύνης με την προσωπική πορεία των ατόμων και της συμπεριφοράς αυτών καθώς μεγαλώνουν, βρίσκεται σε άμεσο και ουσιαστικό δυνατό βαθμό. Σύμφωνα με την ανάπτυξη σχετικών θεωριών η συναισθηματική νοημοσύνη λαμβάνεται από τα άτομα ως μια μορφή κοινωνικής νοημοσύνης η οποία περιλαμβάνει την ικανότητα αναγνώρισης των ίδιων συναισθημάτων των ατόμων και των συναισθημάτων των άλλων, διάκρισης μεταξύ των συναισθημάτων και χρήσης της πληροφορίας για την καθοδήγηση της σκέψης και των πράξεων τους (Mikolajczak, Roy, Verstrynge & Luminet 2009).

Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός πως οι γυναίκες θυμούνται αρκετά καλύτερα τις στιγμές εκείνες της ζωής τους που έχουν επηρεαστεί συναισθηματικά, για το λόγο ότι ο εγκέφαλός τους είναι οργανωμένος έτσι ώστε να φυλάσσει στη μνήμη του τα έντονα συναισθήματα και αυτό λόγω της ύπαρξης ενός σημαντικού δεσμού μεταξύ της γνωσιακής συμπεριφοράς και της δομής του εγκεφάλου που δραστηριοποιείται όταν δέχεται ένα συναισθηματικό ερέθισμα.

Βάση των ανωτέρω, η έννοια της συναισθηματικής νοημοσύνης επεκτείνεται σε ικανότητες της κοινωνικής ζωής καθώς τα παιδιά ενηλικιώνονται και καλύπτουν πέντε τομείς οι οποίοι είναι οι παρακάτω (Stys & Brown 2004):

- Αυτό-επίγνωση: Παρατήρηση του εαυτού τους και αναγνώριση των συναισθημάτων τη στιγμή που αυτά γεννιούνται
- Έλεγχος συναισθημάτων: Έλεγχος αυτών έτσι ώστε να είναι κατάλληλα κάθε φορά. Αναγνώριση για το τι κρύβεται πίσω από το συναίσθημα και εύρεση τρόπων διαχείρισης του άγχους, των φόβων και του θυμού.

- Κινητοποίηση του εαυτού: Εξεύρεση κινήτρων για τον εαυτό. Κινητοποίηση των συναισθημάτων για την εξυπηρέτηση ενός στόχου. Συναισθηματικός αυτό-έλεγχος με χαλιναγώγηση της παρορμητικότητας
- Ενσυναίσθηση: Αναγνώριση των συναισθημάτων των άλλων χωρίς αυτά να γίνονται δικά τους
- Χειρισμός γνώσεων: Δεξιότητα χειρισμού των συναισθημάτων των άλλων, ανάπτυξη κοινωνικής επάρκειας και κοινωνικών δεξιοτήτων

2.2 Σύνδεση συναισθηματικής νοημοσύνης και αποδοχής διαφορετικότητας στη προσχολική ηλικία

Σύμφωνα με μελέτες, τα ανθρώπινα όντα λειτουργούν τόσο σε λογικά όσο και σε συναισθηματικά επίπεδα, όπου τα συναισθήματα βρίσκονται στο επίκεντρο της ενέργειας, της δέσμευσής τους και των κινήτρων τους (Αναγνώστου, Grigorof & Αντύπας 2011). Τα συναισθήματα είναι θεμελιώδη για το σχηματισμό αντιδράσεων στις διαφορές που οι άνθρωποι παρατηρούν και αντιλαμβάνονται μεταξύ τους. Τα συναισθήματα καθορίζονται όταν οι άνθρωποι αποδέχονται, απορρίπτουν, προσεγγίζουν, αποφεύγουν ή αλληλεπιδρούν με άλλους. Όσο περισσότερο αντιλαμβάνεται κανείς και διαχειρίζεται τις συναισθηματικές αλληλεπιδράσεις τόσο περισσότερο απολαμβάνει μεγαλύτερη άνεση στις σχέσεις του.

Το μοντέλο της συναισθηματικής νοημοσύνης και της διαφορετικότητας (EID) που παρουσιάζεται σε σχετικές μελέτες επεκτείνει τον παραδοσιακό ορισμό της συναισθηματικής νοημοσύνης έτσι ώστε να είναι σχετικό με το σημερινό πολύ-πολιτισμικό κόσμο. Το μοντέλο EID ιδιαίτερα σε παιδιά προσχολικής ηλικίας, περιλαμβάνει την ικανότητα για κάποιον να αισθάνεται, να κατανοεί, να αρθρώνει, να διαχειρίζεται και να εφαρμόζει την δύναμη των συναισθημάτων κατά τη διάρκεια των αλληλεπιδράσεων με τους άλλους πέρα από τις διαφορές που εμφανίζουν. Η ποικιλομορφία που συναντάται μεταξύ ατόμων και ομάδων, βοηθούν τους ανθρώπους να κατανοήσουν τις πολλαπλές διαστάσεις της ατομικότητάς τους, στις οποίες βλέπουν τόσο ομοιότητες όσο και διαφορές. Η ενασχόληση με άλλους σε αυτές τις διαφορές συχνά προκαλεί ισχυρές απαντήσεις που απαιτούν συναισθηματική νοημοσύνη (Gardenswartz, Cherbosque & Rowe 2008).

Από την άλλη πλευρά η συναισθηματική νοημοσύνη απαιτείται σε οποιοδήποτε περιβάλλον όπου οι άνθρωποι αλληλεπιδρούν, αλλά κυρίως στο σχολείο σε παιδιά με διαφορές που αναφέρονται στις αξίες, τη γλώσσα, τις συμπεριφορές, τις προτιμήσεις και τους κανόνες διαβίωσης. Αν οι διαφορές αυτές είναι οικείες ή άγνωστες στους εκπαιδευτικούς, ενδιαφέρουσες ή συγκεχυμένες, απογοητευτικές ή ευχάριστες, επιθυμητές ή δυσάρεστες, αγγίζουν τον καθένα σε ένα επίπεδο αίσθησης και παράγουν μια συναισθηματική και πνευματική αρμονία. Αυτές οι συναισθηματικές αντιδράσεις οδηγούν σε συμπεριφορές που μπορεί να είναι αποτελεσματικές ή αναποτελεσματικές ανάλογα με την ικανότητα του κάθε ατόμου να αντιμετωπίζει αυτά τα συναισθήματα.

Συνεπώς η συναισθηματική νοημοσύνη που απαιτείται για να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά ο κάθε εκπαιδευτικός τα παιδιά με διαφορετικότητα είναι καθοριστικής σημασίας έτσι ώστε να καταφέρει να τα εντάξει στην κοινωνία. Αυτός ο τύπος συναισθηματικής νοημοσύνης απαιτεί την εστίαση τόσο στον εαυτό του όσο και στους άλλους, για να έχει αποτελεσματικές αλληλεπιδράσεις και παραγωγικές ομάδες εργασίας στο σχολικό χώρο (Gardenswartz, Cherbosque & Rowe 2008).

2.3 Θεωρία του Vygotsky για κοινωνικό πλαίσιο και κοινωνικό γίνεσθαι των παιδιών

Αναφερόμενοι στη θεωρία του Vygotsky για το κοινωνικό πλαίσιο και γίνεσθαι των παιδιών, θα λέγαμε πως ο Vygotsky πίστευε ότι η κοινωνική αλληλεπίδραση ήταν ζωτικής σημασίας για την αναπτυξιακή διαδικασία των παιδιών (Feldman, 2009). Επομένως, το κοινωνικό πλαίσιο επηρεάζει τη μάθηση και τον τρόπο με τον οποίο σκέφτονται οι άνθρωποι, ενώ αποτελεί το σύνολο του κοινωνικού περιβάλλοντος. Το κοινωνικό πλαίσιο εξετάζεται σε διάφορα επίπεδα όπως:

- Το άμεσο αμφίδρομο επίπεδο, το οποίο αναφέρεται στην αλληλεπίδραση του παιδιού με ένα άτομο σε μια συγκεκριμένη στιγμή
- Το δομικό επίπεδο το οποίο περιλαμβάνει εκείνες τις δομές που επηρεάζουν και αλληλεπιδρούν με το παιδί όπως είναι η οικογένεια και το σχολείο
- Το πολιτισμικό ή κοινωνικό επίπεδο το οποίο περιλαμβάνει χαρακτηριστικά της κοινωνίας όπως η γλώσσα, τα αριθμητικά συστήματα και η χρήση της τεχνολογίας

Συνεπώς η ιδέα του Vygotsky για την επιρροή του πολιτισμού στη σκέψη είναι σημαντική διότι ο κοινωνικός κόσμος του παιδιού διαμορφώνει όχι μόνο ότι γνωρίζει το παιδί αλλά και τον τρόπο με τον οποίο σκέπτεται.

Κρίσιμη για την θεωρία του, ήταν η έννοια της ζώνης επικείμενης ανάπτυξης. Στην πιο απλοϊκή της μορφή, η ιδέα της ζώνης επικείμενης ανάπτυξης είναι ότι το άτομο μπορεί να μάθει πολύ καλά αν δοθεί ένα έργο που βρίσκεται ακριβώς έξω από τη συνήθη ικανότητα του με τη βοήθεια ενός άλλου πιο ειδικευμένου ατόμου. Με τον τρόπο αυτό, ο εκπαιδευτικός διατηρεί το καθήκον μέσα στη ζώνη μαθητών της επικείμενης ανάπτυξης. Το έργο αυτό είναι αρκετά δύσκολο για να ενθαρρύνει την ανάπτυξη, αλλά όχι τόσο δύσκολο ώστε ο μαθητής να απογοητευτεί και να εγκαταλείψει (Feldman, 2009).

Συνοπτικά, ο Vygotsky θεωρούσε ότι η γνωστική ανάπτυξη (απόκτηση γνώσεων, αξιών, πεποιθήσεων, στρατηγικών) συντελείτε μέσω του πολιτισμού και της συνεργασίας με άλλα μέλη της κοινωνίας που έχουν περισσότερες γνώσεις. Συμφωνούσε με τον Piaget ότι τα παιδιά είναι περίεργοι εξερευνητές που συμμετέχουν ενεργά στη διαδικασία της μάθησης και ανακαλύπτουν νέες έννοιες. Όμως έδωσε πολύ λιγότερη έμφαση στην ανακάλυψη που κάνει το παιδί μόνο του τονίζοντας αντίθετα τη σημασία των κοινωνικών παραγόντων που συμβάλλουν στη γνωστική ανάπτυξη. Σύμφωνα με τον Vygotsky πολλές από τις πραγματικά σημαντικές ανακαλύψεις που κάνουν τα παιδιά συμβαίνουν στα πλαίσια συνεργατικών διαλόγων ανάμεσα σε έναν έμπειρο εκπαιδευτή που δείχνει τη δραστηριότητα και δίνει λεκτικές οδηγίες και ένα αρχάριο μαθητή που προσπαθεί να καταλάβει τις οδηγίες του εκπαιδευτή και τελικά εσωτερικεύει την πληροφορία χρησιμοποιώντας τη, για να καθοδηγήσει τη δική του εκτέλεση στην πράξη. Η σημαντικότερη ίσως για την ψυχολογία και τη διδακτική, όπως έχω ήδη αναφέρει, συνεισφορά του Vygotsky έγκειται στη διατύπωση της θεωρίας της ζώνης επικείμενης ανάπτυξης (Z.E.A.). Είναι κοινώς αποδεκτό ότι παρατηρείται διαφορά ανάμεσα στα άτομα, τόσο στο ρυθμό ανάπτυξης όσο και στη γνωστική τους ικανότητα. Ο Vygotsky θεωρεί ότι το γνωστικό-μαθησιακό δυναμικό κάθε ατόμου μπορεί να εμπλουτιστεί με περιβαλλοντική συνδρομή. Το κάθε παιδί έχει ένα συγκεκριμένο γνωστικό επίπεδο και με την βοήθεια του εκπαιδευτικού, των γονέων καθώς και των συνομηθίκων, μπορεί να οδηγηθεί σε ένα γνωστικό επίπεδο ανώτερο από αυτό που ήδη κατέχει. Η διαφορά μεταξύ του προϋπάρχοντος γνωστικού επιπέδου κι εκείνου που το παιδί θα κατακτήσει με καθοδήγηση και μέσω της αλληλεπίδρασης με άλλους ονομάζεται ζώνη επικείμενης

ανάπτυξης. Άρα η ZEA ενός μαθητή είναι η απόσταση μεταξύ του πραγματικού αναπτυξιακού επιπέδου, όπως καθορίζεται από ανεξάρτητη διαδικασία επίλυσης προβλημάτων και του επιπέδου της δυναμικής όπως καθορίζεται μέσω της επίλυσης των προβλημάτων κάτω από την καθοδήγηση ενός ενήλικα ή σε συνεργασία με πιο ικανούς συμμαθητές του. Συνεπώς το πραγματικό αναπτυξιακό επίπεδο ενός παιδιού υποδηλώνει το επίπεδο της νοητικής ανάπτυξης σε μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή, υποδηλώνει δηλαδή το πόσο ώριμο είναι το παιδί σε λειτουργικό επίπεδο. Η ZEA καθορίζει λειτουργίες οι οποίες δεν έχουν ωριμάσει ακόμα αλλά βρίσκονται στη διαδικασία της ανάπτυξης. Η ZEA επιτρέπει γενικότερα να σκιαγραφηθεί το άμεσο μέλλον του παιδιού και η συνολική δυναμική κατάσταση της ανάπτυξης του. Η θεώρηση του πολιτισμού του Vygotsky σχετίζεται με τις συγκεκριμένες πρακτικές των ανθρώπων και μπορεί να εφαρμοστεί τόσο σε αυθόρμητα καθημερινά πλαίσια όσο και στο τυπικό σχολικό πλαίσιο της μάθησης και της ανάπτυξης (Vygotsky 1978).

Έτσι, οι επίσημες πρακτικές της διδασκαλίας και της μάθησης στην τάξη μπορούν να θεωρηθούν ως μια μορφή δικής τους πολιτιστικής πρακτικής που διαφέρει από εκείνες των καθημερινών αυθόρμητων συνθηκών μάθησης και ανάπτυξης (Kozulin, 2003). Από την άλλη πλευρά, η γνώση και η μάθηση του σχολείου σύμφωνα με αυτή την άποψη θα ανακάλυπταν πρακτικές οι οποίες θα διέφεραν από τις μορφές μάθησης και ανάπτυξης που χαρακτηρίζουν τις μη σχολικές καθημερινές καταστάσεις.

Ο Vygotsky ισχυρίστηκε ότι η μάθηση, όπως συμβαίνει κατά τη διάρκεια των προσχολικών χρόνων του παιδιού, είναι ποιοτικά διαφορετική από τη μάθηση που συμβαίνει κατά τη διάρκεια της επίσημης εκπαίδευσης, η οποία αφορά την εκμάθηση των θεμελιωδών στοιχείων της επιστημονικής γνώσης. Η εισαγωγή της επιστημονικής μορφής της γνώσης στα παιδιά και οι σχετικές μέθοδοι απόκτησης της, δημιουργούν στους μαθητές νέες ζώνες επικείμενης ανάπτυξης (Vygotsky 1978).

Με αυτόν τον τρόπο, η μάθηση της επίσημης γνώσης στο σχολείο, αλλάζει την πορεία της ανάπτυξης και δημιουργεί νέες αναπτυξιακές οδούς, οι οποίες θα μπορούσαν να μην εμφανιστούν διαφορετικά. Με τις επιστημονικές έννοιες ή την επιστημονική γνώση ο Vygotsky δεν αναφέρεται μόνο στη γνώση των φυσικών επιστημών αλλά και των ανθρωπιστικών επιστημών, των γλωσσών και των τεχνών. Αυτή η μορφή γνώσης θα μπορούσε να οριστεί ως η υψηλότερη μορφή της «τεχνητής» ανθρώπινης σκέψης, μιας

σκόπιμης δημιουργίας από τον άνθρωπο να κυριαρχήσει στο δικό του κόσμο μέσω των διαδικασιών σκέψης του (Vygotsky, 1978).

2.4 Θεωρία του Gardner για τα πολλαπλά είδη νοημοσύνης

Ο Gardner δούλεψε στο Ιατρικό κέντρο της Βοστώνης όταν διαπίστωσε ότι οι ασθενείς που υπέφεραν από εγκεφαλικά προβλήματα, έχασαν διαφορετικές ικανότητες ανάλογα με τη θέση του τραυματισμού τους στον εγκέφαλο. Για παράδειγμα, η βλάβη του μετωπιαίου λοβού προκαλεί δυσκολία στην παραγωγή ομιλίας γραμματική αν και δεν επηρεάζει την ικανότητα κατανόησης (Feldman, 2009). Σημειώνει δε ότι ορισμένα άτομα που έχουν υποστεί σημαντική αφασία (απώλεια γλώσσας) από εγκεφαλική βλάβη, μπορούν να διατηρήσουν τις μουσικές τους ικανότητες, διατηρώντας ταυτόχρονα βασικές γλωσσικές δεξιότητες.

Για τον Gardner, αυτές οι διαφορετικές απώλειες προτείνουν μια βιολογική βάση για εξειδικευμένη νοημοσύνη. Πιστεύοντας πως η νοημοσύνη είναι η ικανότητα του ατόμου να λύσει ένα πρόβλημα ή να δημιουργήσει ένα προϊόν που αποτιμάται σε έναν πολιτισμό, ο Gardner ανέπτυξε ένα σύνολο κριτηρίων για να καθορίσει το σύνολο των δεξιοτήτων που αποτελούν τη νοημοσύνη. Τα κριτήρια αυτά επικεντρώνονται στην επίλυση προβλημάτων και στη δημιουργία προϊόντων, ενώ βασίζονται σε βιολογικά θεμέλια και ψυχολογικές πτυχές της νοημοσύνης. Προτείνει ότι μια ικανότητα μπορεί να θεωρηθεί ως νοημοσύνη εάν μπορεί να ικανοποιήσει μερικά από τα παρακάτω κριτήρια:

- Έχει τη δυνατότητα να απομονωθεί από εγκεφαλική βλάβη. Για παράδειγμα, η θέση βλάβης στον εγκέφαλο, όπως μπορεί να συμβεί μετά από ένα εγκεφαλικό επεισόδιο μπορεί να οδηγήσει σε απώλεια ορισμένων γλωσσικών ικανοτήτων και όχι απαραίτητα όλων.
- Έχει μια αναγνωρίσιμη βασική λειτουργία ή σύνολο λειτουργιών. Η μουσική νοημοσύνη αποτελείται από ευαισθησία στη μελωδία, την αρμονία, το ρυθμό και τη μουσική δομή. Η γλωσσική νοημοσύνη αποτελείται από ευαισθησία στη δομή, στη σύνταξη και στο λεξιλόγιο.
- Έχει μια εξελικτική ιστορία. Τα ζώα παρουσιάζουν μορφές χωρικής νοημοσύνης και τα πουλιά έχουν μουσική νοημοσύνη
- Έχει υποστήριξη από ψυχομετρικά ευρήματα

Αναφορικά με τα παραπάνω, ο εμπνευστής της θεωρίας της πολλαπλής νοημοσύνης Howard Gardner, υποστηρίζει ότι δεν υπάρχει μόνο μία νοημοσύνη που μένει αμετάβλητη. Η νοημοσύνη χωρίζεται σε εννέα τομείς οι οποίοι έχουν διαφορετική θέση στον ανθρώπινο εγκέφαλο και τα εννέα αυτά είδη νοημοσύνης είναι εξίσου σημαντικά, αλλά όχι ανεπτυγμένα στον ίδιο βαθμό σε κάθε άτομο. Οι εννέα τύποι νοημοσύνης που έχει μέχρι τώρα αναγνωρίσει ο Gardner είναι:

- Γλωσσική νοημοσύνη
- Λογικομαθηματική νοημοσύνη
- Χωρική νοημοσύνη
- Κινησθητική νοημοσύνη
- Μουσική νοημοσύνη
- Διαπροσωπική νοημοσύνη
- Ενδοπροσωπική νοημοσύνη
- Νατουραλιστική νοημοσύνη
- Υπαρξιακή Νοημοσύνη

Ολοκληρώνοντας, τα σημαντικότερα σημεία της θεωρίας της πολλαπλής νοημοσύνης του Gardner είναι τα παρακάτω:

- i. Ο συνδυασμός εννέα ή και περισσότερων ειδών νοημοσύνης είναι κάτι το οποίο διαθέτει κάθε άτομο. Η τυχαία κατάταξη των δυνατών αλλά και των αδύναμων στοιχείων ενός ατόμου τον κάνουν μοναδικό, με αποτέλεσμα τη σχολική ποικιλομορφία σχετικά με το τρόπο σκέψης των μαθητών.
- ii. Κάθε άτομο μπορεί να αναπτύξει τα είδη νοημοσύνης του σε ικανοποιητικό επίπεδο. Με ενθάρρυνση, και σωστή καθοδήγηση, κάθε μαθητής μπορεί να αναπτύξει τα είδη νοημοσύνης του.
- iii. Τα είδη νοημοσύνης συνεργάζονται και αλληλεπιδρούν μεταξύ τους
- iv. Κανένα είδος νοημοσύνης δεν μπορεί να υπάρξει από μόνο του. Εξαιτίας γενετικών χαρακτηριστικών αλλά και του περιβάλλοντος, δεν υπάρχουν δύο άνθρωποι που να έχουν το ίδιο προφίλ νοημοσύνης επειδή οι εμπειρίες τους είναι διαφορετικές και η νοημοσύνη τους εξελίσσεται διαρκώς.

Καταληκτικά, η νοημοσύνη είναι συνδυασμός γενετικών χαρακτηριστικών και περιβαλλοντικών παραγόντων, που σημαίνει ότι γεννιέσαι με ένα συγκεκριμένο υπόβαθρο νοημοσύνης, το οποίο αν δεν το εξελίξεις αυτομάτως θα καλυφθεί.

Φυσικά ο Gardner, δεν είναι ο πρώτος που προτείνει ότι υπάρχουν περισσότερες από μία νοημοσύνη. Πριν από δεκαετίες, ο Guilford δημιούργησε τη *Δομή της Νοημοσύνης*, ένα μοντέλο που εντόπισε πάνω από ενενήντα διαφορετικές πνευματικές ικανότητες, και ο Sternberg ανέπτυξε την *Τριαρχική Θεωρία της Νοημοσύνης*, η οποία περιέχει τρεις μορφές νοημοσύνης. Πρόσφατα, η συναισθηματική νοημοσύνη του Goleman και η ηθική νοημοσύνη του Coles έλαβαν ιδιαίτερη προσοχή. Όλες αυτές οι θεωρίες μοιράζονται την πεποίθηση ότι η νοημοσύνη είναι μια πολύπλευρη και πολύπλοκη ικανότητα. Παρόλα αυτά, το μοντέλο του Gardner διακρίνεται σε σχέση με τις υπόλοιπες θεωρίες από το εύρος, την επιστημονική του βάση και τις εκπαιδευτικές του συνέπειες (Feldman, 2009).

Γ. Ερευνητικός στόχος και επιμέρους ερωτήματα

Η παρούσα έρευνα σχεδιάστηκε με στόχο να επαληθεύσει αλλά και να ενισχύσει τα αποτελέσματα των παραπάνω ερευνών. Ειδικότερα ο κύριος ερευνητικός στόχος της έρευνας είναι να διερευνήσει τις απόψεις των παιδαγωγών σχετικά με την αποδοχή και την ευαισθητοποίηση της διαφορετικότητας στην προσχολική αγωγή.

Τα επιμέρους ερευνητικά ερωτήματα που προκύπτουν μετά τον καθορισμό του κεντρικού ερευνητικού στόχου είναι τα εξής:

1. Ποιοι παράγοντες δυσκολεύουν την αποδοχή της διαφορετικότητας ;
2. Οι σημερινοί εκπαιδευτικοί είναι κατάλληλα προετοιμασμένοι για να αποδεχτούν πρώτα απ' όλα οι ίδιοι τη διαφορετικότητα και έπειτα μέσα από το παιδαγωγικό τους πρόγραμμα να εξασφαλίσουν υγιείς σχέσεις μεταξύ όλων των παιδιών;
3. Η σωστή ενημέρωση των γονέων και η συμμετοχή τους στην καθημερινή σχολική πραγματικότητα παίζει σημαντικό ρόλο για την καλύτερη αποδοχή των αλλοεθνών μαθητών;
4. Αποτελεί απόλυτη προτεραιότητα του σημερινού εκπαιδευτικού η αποδοχή και η ενσωμάτωση των μαθητών από διαφορετικά πολιτισμικά πλαίσια εντός της σχολικής τάξης;

Μέρος 2^ο – Μεθοδολογία

A. Ερευνητική μέθοδος

Ο προσανατολισμός της παρούσας ερευνητικής προσπάθειας είναι ποσοτικός. Στον συγκεκριμένο ερευνητικό προσανατολισμό, η πραγματικότητα είναι μία και αντικειμενική, ενώ ο ερευνητής διατηρεί έναν αρκετά αποστασιοποιημένο χαρακτήρα, καθ' όλη τη διάρκεια διεξαγωγής της ερευνητικής διαδικασίας (Σταλίκας 2005). Επιπρόσθετα, σύμφωνα με όσα αναφέρουν οι Johnson και Christensen (2008), ένας ποσοτικός ερευνητής διερευνά μια συμπεριφορά υπό συγκεκριμένες ελεγχόμενες συνθήκες, έχοντας προηγουμένως απομονώσει τις διάφορες εξωτερικές μεταβλητές. Εκτός αυτού, τονίζεται ότι στον ποσοτικό προσανατολισμό υπάρχουν συγκεκριμένα βήματα που έχουν σχεδιαστεί πριν την έναρξη της έρευνας, τα οποία και τηρούνται με ευλάβεια (Best & Kahn 2006). Τονίζεται ότι η ποσοτική έρευνα αναφέρεται σε έναν τρόπο συστηματικής διερεύνησης των προς εξέταση φαινομένων, κάνοντας χρήση μαθηματικών μοντέλων, στατιστικών μεθόδων και αριθμητικών δεδομένων. Το δείγμα που χρησιμοποιείται είναι αντιπροσωπευτικό, ενώ στόχος είναι η γενίκευση σε έναν γενικότερο πληθυσμό.

B. Δείγμα μελέτης

Στην έρευνα συμμετείχαν συνολικά 130 παιδαγωγοί προσχολικής ηλικίας. Το μεγαλύτερο ποσοστό των συμμετεχόντων ήταν γυναίκες (96,2%), με ηλικιακό εύρος από 20 έως και 60 ετών, κυρίως έγγαμοι (56,9%), οι οποίοι διαμένουν σε αστικά περιβάλλοντα (83,1%). Κάποια, ακόμη, ενδιαφέροντα δημογραφικά στοιχεία του δείγματος είναι ότι η πλειοψηφία των συμμετεχόντων ήταν πτυχιούχοι Α.Ε.Ι./Α.Τ.Ε.Ι., συμβασιούχοι, ενώ τόσο η επαγγελματική τους εμπειρία όσο και η προϋπηρεσία τους δεν ξεπερνά τα 10 έτη. Επισημαίνεται ότι το δείγμα αποτελεί μια υπό-ομάδα του πληθυσμού, στον οποίο απευθύνεται η έρευνα, σε μια προσπάθεια γενίκευσης των αποτελεσμάτων που θα προκύψουν από το δείγμα στον πληθυσμό. Ως πληθυσμός της παρούσας ερευνητικής προσπάθειας ορίζονται οι παιδαγωγοί προσχολικής ηλικίας οι οποίοι εργάζονται σε δημόσια και ιδιωτικά σχολεία προσχολικής αγωγής που ανήκουν στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Το δείγμα της δειγματοληψίας που επιλέχθηκε ως καταλληλότερο

είναι αυτό της βολικής δειγματοληψίας ή της δειγματοληψίας ευκολίας όπου οι συμμετέχοντες αντλήθηκαν από το άμεσο φιλικό και συναδελφικό περιβάλλον.

Γ. Ερευνητικό εργαλείο

Για την επίτευξη του στόχου της παρούσας εργασίας, το εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε για τη συλλογή των δεδομένων είναι το ερωτηματολόγιο με ερωτήσεις κλειστού τύπου με 4-βάθμια κλίμακα Likert (βλ. Πίν. 1).

Πίνακας 1. 4-βάθμια κλίμακα Likert στην οποία βασίστηκε το ερωτηματολόγιο

ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΑΡΚΕΤΑ	ΠΟΛΥ
1	2	3	4

Μέσω αυτού, δίνεται η δυνατότητα προσδιορισμού αντιλήψεων, σκέψεων, και δημογραφικών στοιχείων των ερωτηθέντων. Το ερωτηματολόγιο χρησιμοποιείται κυρίως ενταγμένο σε μια ερευνητική προσπάθεια, με στόχο τη συλλογή επεξηγηματικών και περιγραφικών δεδομένων που αφορούν ποικίλα χαρακτηριστικά, συμπεριφορές, στάσεις και απόψεις. Κατά το σχεδιασμό και την ανάπτυξη αυτού, δόθηκε ιδιαίτερη προσοχή ώστε το ερευνητικό εργαλείο να αποτελέσει εργαλείο μιας επιτυχημένης και σωστής έρευνας.

Το ερωτηματολόγιο αναπτύχθηκε αρχικά σε φόρμα Google drive (ένα δωρεάν εργαλείο που προσφέρεται για τη συλλογή των απαντήσεων-δεδομένων), ενώ στη συνέχεια στάλθηκε μέσω του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (email) η ηλεκτρονική διεύθυνση της φόρμας.

Πιο συγκεκριμένα, το ερωτηματολόγιο αποτελείται από 8 ερωτήσεις που αφορούν στα διάφορα δημογραφικά στοιχεία των συμμετεχόντων και 15 ερωτήσεις που αποτελούν το κύριο μέρος της έρευνας. Αναλυτικότερα, τα δημογραφικά στοιχεία που συλλέγονται αφορούν στα παρακάτω: φύλο, ηλικία, οικογενειακή κατάσταση, τόπο διαμονής, επίπεδο εκπαίδευσης, σχέση εργασίας, χρόνο συνολικής επαγγελματικής εμπειρίας και χρόνο προϋπηρεσίας. Οι υπόλοιπες 15 ερωτήσεις αφορούν τις ακόλουθες θεματικές: η παρουσία της διαφορετικότητας στη σχολική τάξη, οι παράγοντες που δυσκολεύουν την αποδοχή της, ο ρόλος του παιδαγωγού, η επιμόρφωση του, η συμμετοχή των γονέων στη σχολική ρουτίνα, ο ρόλος του παιδαγωγικού κλίματος και η σημασία των παιχνιδιών και των δραστηριοτήτων για την τελική αποδοχή της διαφορετικότητας στο σχολικό πλαίσιο.

Δ. Ερευνητική διαδικασία

Η διαδικασία που ακολουθήθηκε για τη διεξαγωγή της έρευνας ήταν η παρακάτω: Αρχικά προηγήθηκε επικοινωνία μέσω email με τους συμμετέχοντες. Σε αυτή την επικοινωνία καθένας από αυτούς ενημερώθηκε σχετικά με το θέμα και το σκοπό της παρούσας έρευνας, ενώ διαβεβαίωσα τον καθένα από αυτούς ξεχωριστά ότι θα διασφαλιζόταν η ανωνυμία των προσωπικών τους δεδομένων, ενώ οι απαντήσεις τους θα αξιοποιούνταν αποκλειστικά και μόνο για ερευνητικούς σκοπούς. Στη συνέχεια στάλθηκε η ηλεκτρονική διεύθυνση της φόρμας. Από το σύνολο των 150 ατόμων που προσεγγίστηκαν αρχικά, 130 επέστρεψαν ηλεκτρονικά συμπληρωμένο το ερωτηματολόγιο. Με άλλα λόγια ο βαθμός απόκρισης ήταν 87%. Έπειτα, οι απαντήσεις των συμμετεχόντων κωδικοποιήθηκαν και αναλύθηκαν, με τη βοήθεια του Google forms ώστε να προχωρήσει η διαδικασία ερμηνείας και σύνδεσης των αποτελεσμάτων με το θεωρητικό μέρος και να προκύψει το τελικό συμπέρασμα.

Μέρος 3^ο – Αποτελέσματα

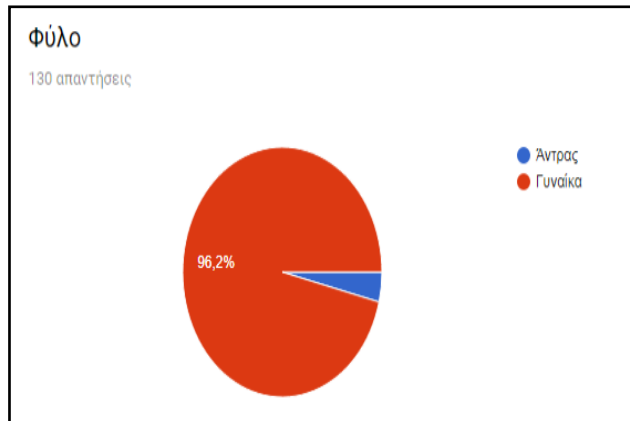
A. Περιγραφή αποτελεσμάτων

A.1 Γενικές ερωτήσεις έρευνας

Αρχικά είναι απαραίτητο να γίνει αναφορά σε ορισμένα από τα σημαντικότερα δημογραφικά στοιχεία των συμμετεχόντων με βάση τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου. Αυτά είναι τα ακόλουθα: φύλο, ηλικία, οικογενειακή κατάσταση, τόπος διαμονής, επίπεδο εκπαίδευσης, σχέση εργασίας, χρόνος συνολικής επαγγελματικής εμπειρίας, χρόνος προϋπηρεσίας. Πιο αναλυτικά για καθένα από τα παραπάνω χαρακτηριστικά γίνεται παράθεση των σχετικών γραφημάτων.

1^η Γενική ερώτηση – Φύλο

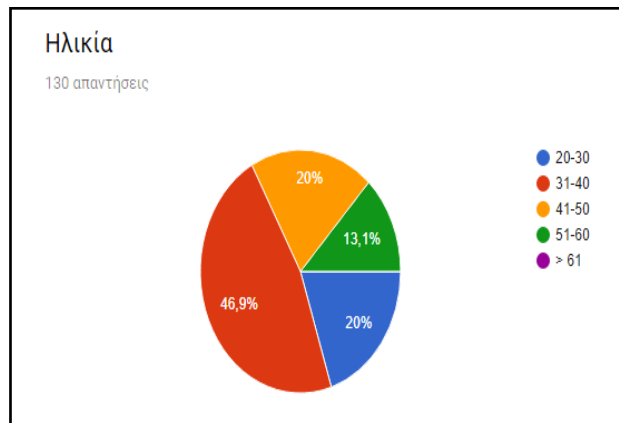
Το 96,2% των συμμετεχόντων στην έρευνα είναι γυναίκες και το υπόλοιπο 3,8% είναι άνδρες.

Γράφημα 1

2^η Γενική ερώτηση – Ηλικία

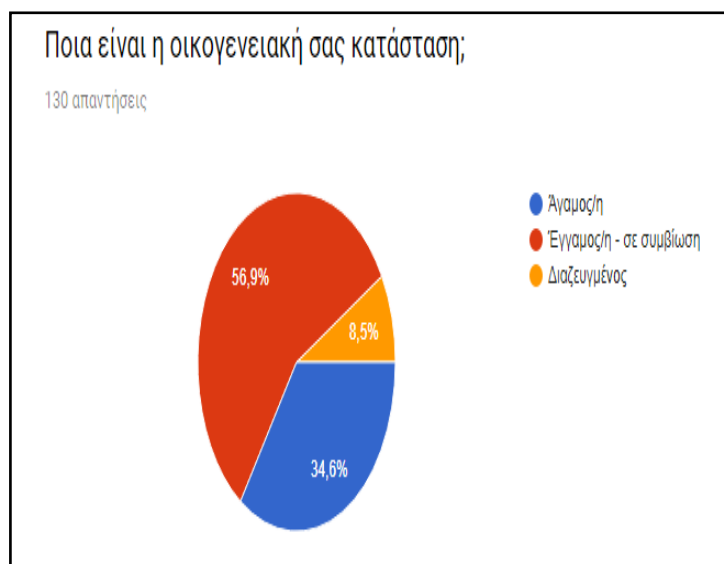
Το 46,9% των συμμετεχόντων είναι ηλικίας 31-40 ετών, το 20% από 20-30 ετών, το 20% από 41-50 ετών και το υπόλοιπο 13,1% από 51-60 ετών.

Γράφημα 2

3^η Γενική ερώτηση – Οικογενειακή κατάσταση

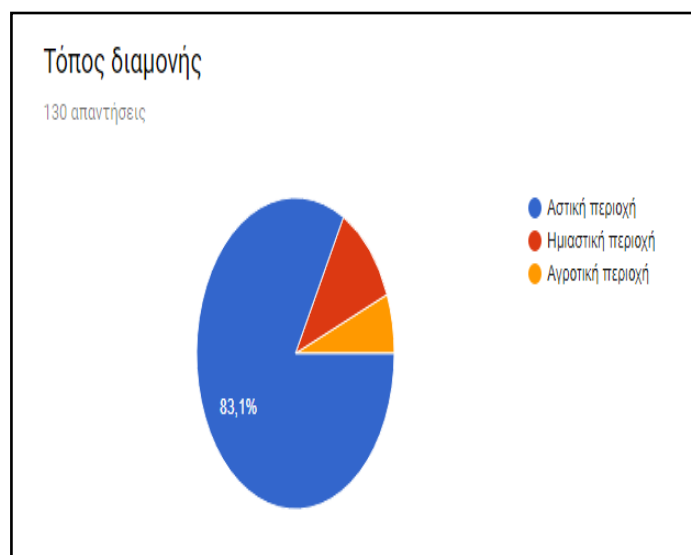
Το 56,9% των συμμετεχόντων είναι έγγαμοι, το 34,6% είναι άγαμοι και το υπόλοιπο 8,5% είναι διαζευγμένοι.

Γράφημα 3

4^η Γενική ερώτηση – Τόπος διαμονής

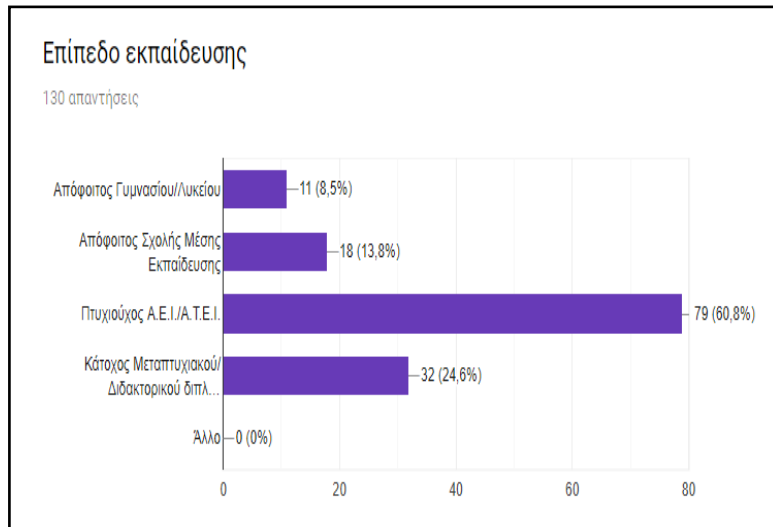
Το 83,1% των συμμετεχόντων διαμένουν σε αστική περιοχή, 10,8% ημιαστική περιοχή, και το υπόλοιπο 6,2% σε αγροτική περιοχή.

Γράφημα 4

5^η Γενική ερώτηση – Επίπεδο εκπαίδευσης

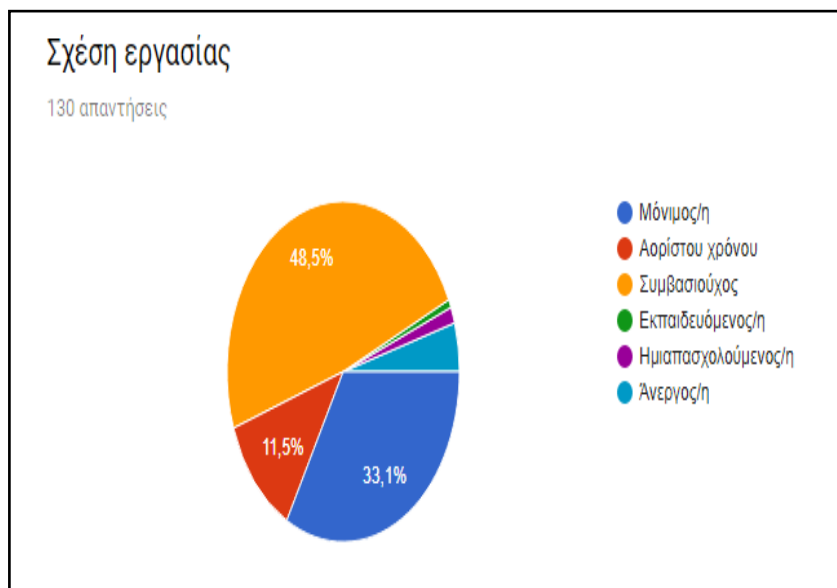
Το 60,8% των συμμετεχόντων στην έρευνα είναι πτυχιούχοι Α.Ε.Ι./Α.Τ.Ε.Ι., το 32% είναι κάτοχοι μεταπτυχιακού/διδακτορικού διπλώματος, το 13,8% είναι απόφοιτοι σχολής μέσης εκπαίδευσης και το 8,5% είναι απόφοιτοι γυμνασίου/λυκείου.

Γράφημα 5

6^η Γενική ερώτηση – Σχέση εργασίας

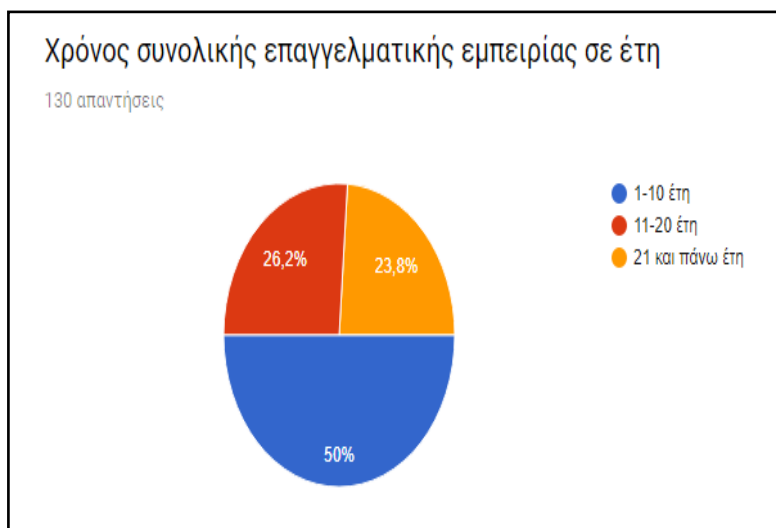
Το 48,5% των συμμετεχόντων είναι συμβασιούχοι, το 33,1% είναι μόνιμοι, το 11,5% είναι αορίστου χρόνου, το 4,6% είναι άνεργοι, το 1,5% είναι ημι-απασχολούμενοι και το υπόλοιπο 0,8% είναι εκπαιδευόμενοι.

Γράφημα 6

7^η Γενική ερώτηση – Χρόνος συνολικής επαγγελματικής εμπειρίας σε έτη

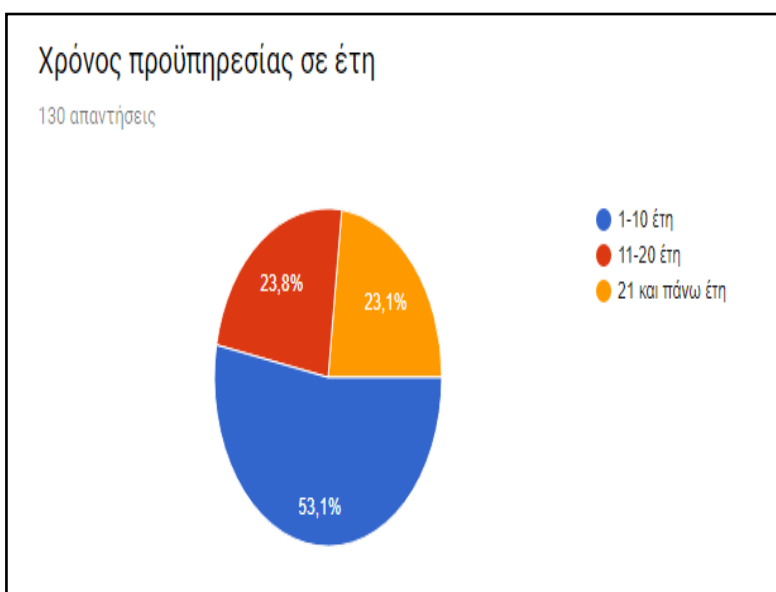
Το 50% των συμμετεχόντων έχουν πάνω από 1-10 έτη συνολικής επαγγελματικής εμπειρίας, το 26,2% από 11-20 έτη και το υπόλοιπο 23,8% από 21 έτη και πάνω.

Γράφημα 7

8^η Γενική ερώτηση – Χρόνος προϋπηρεσίας σε έτη

Το 53,1% των συμμετεχόντων έχουν προϋπηρεσία από 1-10 έτη, το 23,8% από 11-20 έτη και το υπόλοιπο 23,1% από 21 έτη και πάνω.

Γράφημα 8

A.2. Ειδικές ερωτήσεις έρευνας

Συνεχίζοντας με το κύριο μέρος του ερωτηματολογίου, το οποίο αποτελείτε από 15 ερωτήματα αξίζει να σταθεί κανείς στο καθένα ξεχωριστά και να τονίσει ορισμένα σημαντικά σημεία.

1^η Ειδική ερώτηση

Το 1^ο ερώτημα αφορά στο εάν στη σχολική τάξη, όπου εργάζεται ο εκπαιδευτικός υπάρχουν μαθητές από άλλο πολιτισμικό περιβάλλον. Σε αυτή την ερώτηση η συντριπτική πλειοψηφία των συμμετεχόντων απάντησε θετικά.

Γράφημα 9

2^η Ειδική ερώτηση

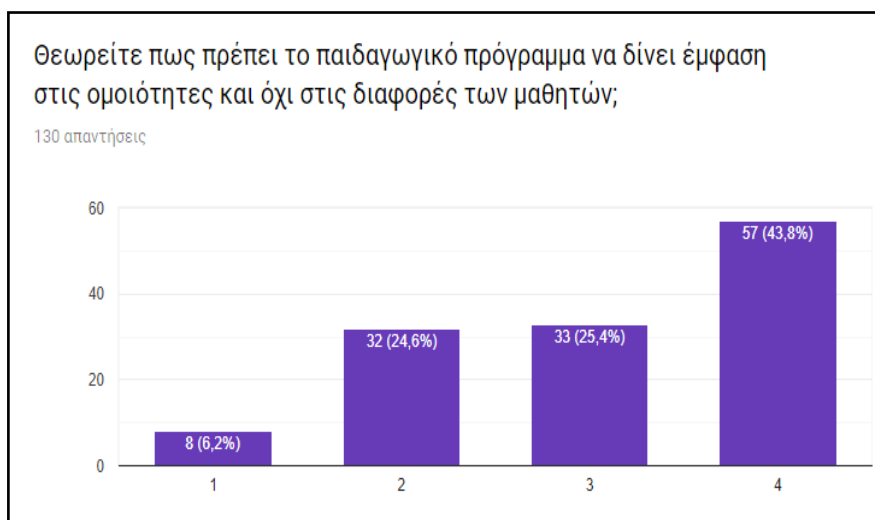
Στην συνέχεια παρουσιάζονται τα αποτελέσματα για το 2^ο ερώτημα το οποίο σχετίζεται με το κατά πόσο πιστεύουν οι εκπαιδευτικοί ότι τα παιδιά προσχολικής ηλικίας μπορούν να αντιληφθούν με ευκολία τις οποιεσδήποτε διαφορές τους συγκριτικά με άλλα παιδιά. Μειονότητα αποτελούν εκείνοι οι οποίοι απάντησαν ότι η διαδικασία αυτή είναι εύκολη για τα παιδιά, για αυτό και το 40% των συμμετεχόντων, η απάντησή τους τείνει προς την απάντηση διαφωνίας.

Γράφημα 10

3^η Ειδική ερώτηση

Αναφορικά με το 3^ο ερώτημα του ερωτηματολογίου, μέσω του οποίου ερευνάται, εάν το παιδαγωγικό πρόγραμμα πρέπει να εστιάζει στις ομοιότητες των μαθητών και όχι στις διαφορές τους, ναι μεν το μεγαλύτερο ποσοστό επί του συνόλου των συμμετεχόντων (43,8%) συμφωνεί με αυτό, αρκετά υψηλές τιμές κατέλαβε και η απάντηση που τείνει περισσότερο στην απάντηση συμφωνίας.

Γράφημα 11

4^η Ειδική ερώτηση

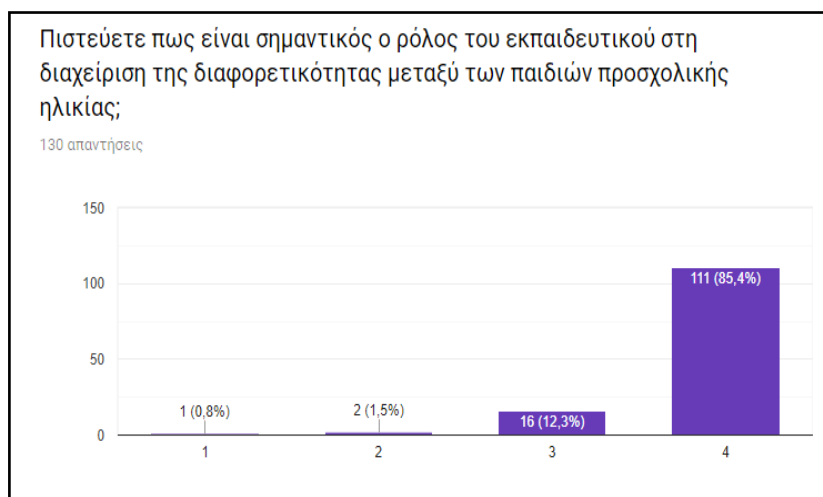
Η 4^η ερώτηση επικεντρώνεται στην αντίληψη ότι οι παράγοντες όπως η οικογένεια, η θρησκεία και η γλώσσα ενδέχεται να βάλουν εμπόδια στην προσπάθεια για αποδοχή της διαφορετικότητας. Οι δυο ακραίες τιμές περί συμφωνίας και διαφωνίας της παραπάνω δήλωσης συγκέντρωσαν τα χαμηλότερα ποσοστά, ενώ η απάντηση του 41,5% των συμμετεχόντων τείνει στην απάντηση συμφωνίας.

Γράφημα 12

5^η Ειδική ερώτηση

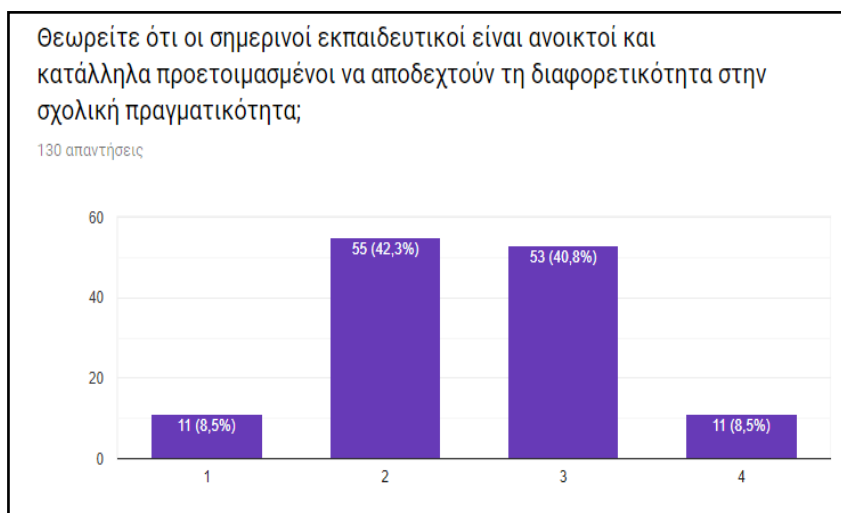
Το επόμενο ερώτημα είναι το 5^ο και σχετίζεται με τον ρόλο κατέχει ο εκπαιδευτικός στη διαχείριση της διαφορετικότητας που ενυπάρχει κατά τη συμβίωση παιδιών προσχολικής ηλικίας στο ίδιο σχολικό περιβάλλον. Οι 111 συμμετέχοντες από τους 130 που απάντησαν στο ερωτηματολόγιο θεωρούν ιδιαίτερα σημαντικό το ρόλο του εκπαιδευτικού σε τέτοιου είδους καταστάσεις.

Γράφημα 13

6^η Ειδική ερώτηση

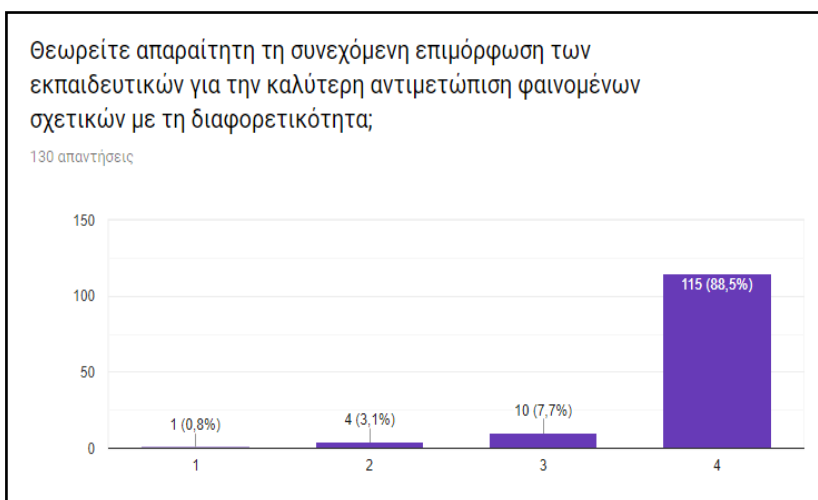
Παρακάτω παρουσιάζονται σε διάγραμμα οι απαντήσεις που έδωσαν οι συμμετέχοντες στην 6^η ερώτηση. Η συγκεκριμένη ερώτηση αφορά στο ερώτημα εάν οι εκπαιδευτικοί της σύγχρονης εποχής έχουν λάβει την απαραίτητη προετοιμασία, ώστε να αποδεχτούν τη διαφορετικότητα εντός του σχολικού περιβάλλοντος. Οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες (42,3%) απάντησαν ότι δεν έχουν την απαιτούμενη προετοιμασία.

Γράφημα 14

7^η Ειδική ερώτηση

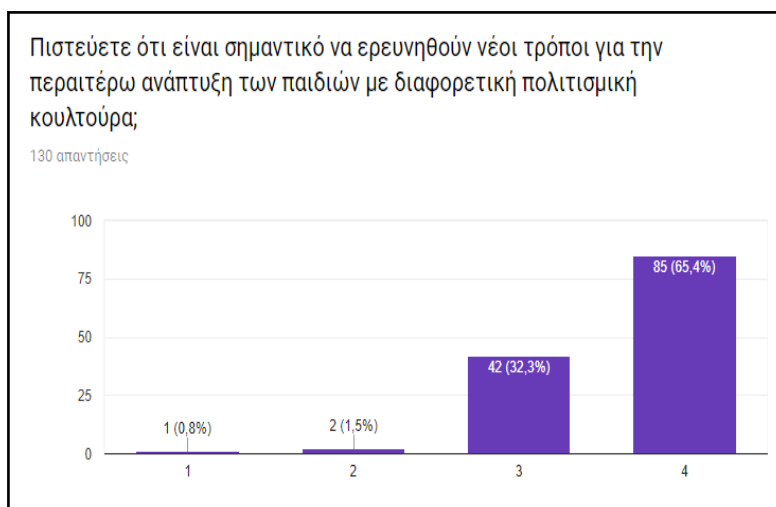
Ακολούθως η 7^η ερώτηση είναι σχετική με το εάν είναι απαραίτητη ή όχι η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, ώστε να είναι οι ίδιοι σε θέση να αντιμετωπίσουν καλύτερα ζητήματα διαφορετικότητας που ανακύπτουν. Εδώ, η συντριπτική πλειοψηφία των εκπαιδευτικών που συμμετείχαν στην έρευνα, σε ποσοστό 88,5% υποστηρίζει ότι η επιμόρφωση είναι επιβεβλημένη.

Γράφημα 15

8^η Ειδική ερώτηση

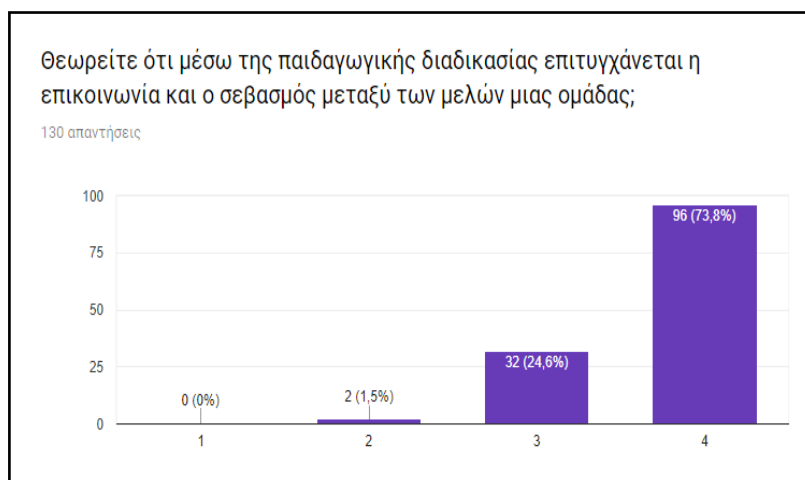
Σε συνέχεια της προηγούμενης ερώτησης, η 8^η κατά σειρά έχει ως περιεχόμενο τη σπουδαιότητα εύρεσης καινούργιων τρόπων, ώστε να αναπτυχθούν περαιτέρω οι μαθητές που έχουν διαφορετική πολιτισμική κουλτούρα. Οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί συμφώνησαν στη σημασία αυτού του είδους διερεύνησης καταλαμβάνοντας το ποσοστό του 65,4%.

Γράφημα 16

9^η Ειδική ερώτηση

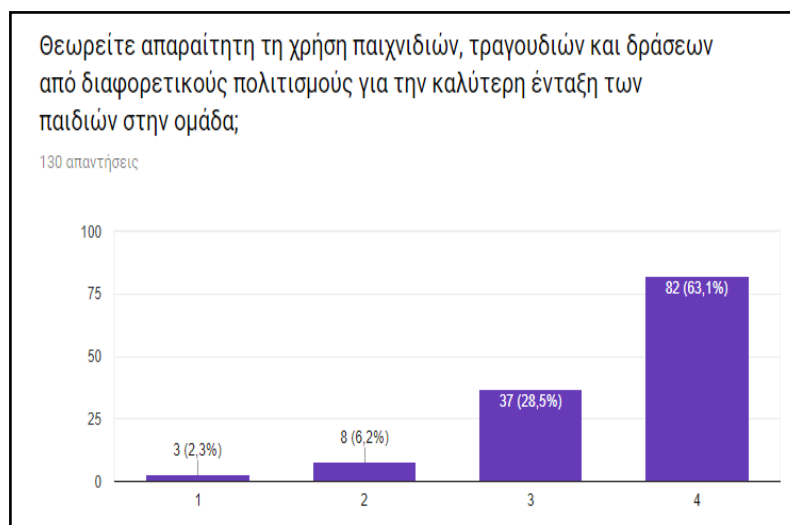
Στην 9^η ερώτηση, γίνεται προσπάθεια να συλλεχθούν πληροφορίες, με βάση τις απαντήσεις των συμμετεχόντων για το εάν αυτοί θεωρούν ότι ο σεβασμός και η επικοινωνία μεταξύ των ατόμων που ανήκουν σε μια ομάδα μπορούν να επιτευχθούν μέσα από διαδικασίες παιδαγωγικής. Και σε αυτή την ερώτηση, οι περισσότεροι συμμετέχοντες απάντησαν θετικά με ποσοστό 73,8%.

Γράφημα 17

10^η Ειδική ερώτηση

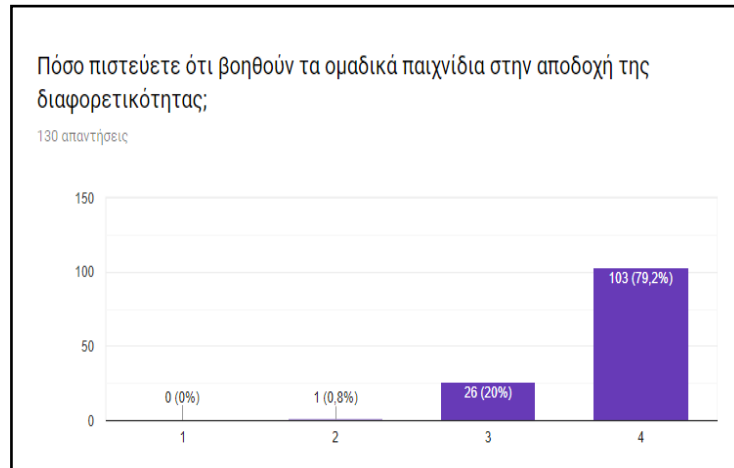
Στην 10^η ερώτηση, οι συμμετέχοντες ερωτώνται εάν είναι απαραίτητο να χρησιμοποιούνται τραγούδια, παιχνίδια και δράσεις από ποικίλους πολιτισμούς, ώστε να ενταχθεί το άτομο αποτελεσματικότερα στην ομάδα. Και εδώ οι συμμετέχοντες σε μεγάλο ποσοστό, της τάξεως του 63,1% επί του συνόλου επισήμανε τη σημασία της χρήσης αυτών των μέσων.

Γράφημα 18

11^η Ειδική ερώτηση

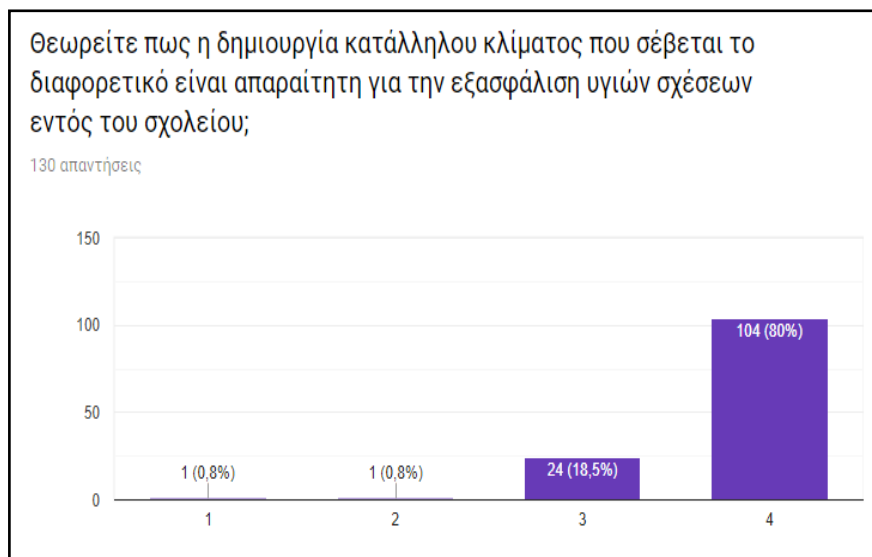
Τον ρόλο και τη σημασία των ομαδικών παιχνιδιών στην αποδοχή της διαφορετικότητας προσπαθεί να διερευνήσει το επόμενο ερώτημα, μέσα από όσα αναφέρονται από τις αποκρίσεις των συμμετεχόντων στην 11^η ερώτηση του ερωτηματολογίου. Πιο αναλυτικά, ένα από τα υψηλότερα επί του συνόλου 79,2% αναδεικνύει τη σημασία αυτών, ενώ κανένας συμμετέχων δε θεωρεί ότι τα ομαδικά παιχνίδια δε συμβάλλουν στην αποδοχή της διαφορετικότητας.

Γράφημα 19

12^η Ειδική ερώτηση

Η 12^η ερώτηση ασχολείται με τη διερεύνηση των απόψεων των συμμετεχόντων εκπαιδευτικών σχετικά με τη δημιουργία του απαραίτητου κλίματος, το οποίο δείχνει σεβασμό στο διαφορετικό και τον ρόλο αυτού του κλίματος στην εξασφάλιση υγιών σχέσεων στο σχολείο. Το 80% από τους συμμετέχοντες θεωρεί ότι είναι πολύ σημαντικό το κλίμα στις υγιείς σχέσεις.

Γράφημα 20

13^η Ειδική ερώτηση

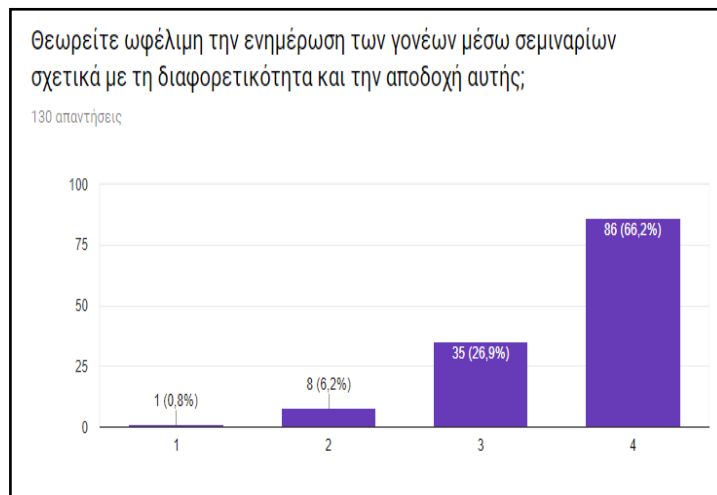
Στην επόμενη ερώτηση, την 13^η κατά σειρά, γίνεται προσπάθεια να αναδειχθεί η σπουδαιότητα συμμετοχής των γονέων στις σχολικές δραστηριότητες, ώστε να επιτευχθεί καλύτερη αποδοχή τόσο των γονέων όσο και των παιδιών τους. Εδώ μόνο 2 άτομα ανέφεραν ότι η συμμετοχή των γονέων δεν εξυπηρετεί σε αυτόν τον σκοπό ενώ 82 άτομα συμφώνησαν ότι η συμμετοχή αυτών κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική.

Γράφημα 21

14^η Ειδική ερώτηση

Αναφορικά με το εάν ωφελεί ή όχι να ενημερώνονται οι γονείς μέσα από σεμινάρια με περιεχόμενο τον προσδιορισμό της διαφορετικότητας και την αποδοχή αυτής, κάτι το οποίο μελετάται στην 14^η ερώτηση, οι περισσότεροι συμμετέχοντες με ποσοστό 66,2% απάντησαν ότι η ενημέρωση αυτή είναι ιδιαίτερα ωφέλιμη.

Γράφημα 22

15^η Ειδική ερώτηση

Η τελευταία ερώτηση του ερωτηματολογίου, η 15^η, διερευνά τις απόψεις των συμμετεχόντων σχετικά με το εάν είναι ή όχι απόλυτη προτεραιότητα τους να αποδέχονται και να εντάσσουν μαθητές που προέρχονται από ποικίλα πολιτισμικά περιβάλλοντα στο σχολικό πλαίσιο. Ένα αρκετά υψηλό ποσοστό της τάξεως του 66,2% συμφώνησε με αυτή τη δήλωση, ενώ μόνο 1 άτομο από το σύνολο των 130 εκπαιδευτικών υποστήριξε ότι αυτό δεν αποτελεί προτεραιότητα.

Γράφημα 23

Μέρος 4^ο – Συζήτηση

Ανάλυση αποτελεσμάτων

Σύμφωνα με τα τελικά αποτελέσματα, στην έρευνα συμμετείχαν συνολικά 130 εκπαιδευτικοί, το 96,2% των συμμετεχόντων είναι γυναίκες, το 46,9% είναι ηλικίας 31-40 ετών, κυρίως έγγαμοι με ποσοστό 56,9%, ενώ το 83,1% προέρχονται από αστικές περιοχές. Το 60,8% είναι πτυχιούχοι ανώτατων σχολών, το 48,5% εργάζονται και είναι συμβασιούχοι, και τέλος το 53,1% εργάζεται από 1-10 έτη.

Αναλυτικότερα, το 78,5% των συμμετεχόντων εκπαιδευτικών απάντησε ότι εντός της τάξης τους υπάρχουν παιδιά προσχολικής ηλικίας από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα ενώ το 21,5% ένα σχετικά μικρό ποσοστό απάντησε πως δεν έχει στην τάξη του παιδιά από διαφορετικό πολιτισμικό πλαίσιο.

Επίσης οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί θεωρούν πως είναι εύκολο για τα παιδιά να αντιληφθούν τις μεταξύ τους διαφορές όπως κοινωνικές, πολιτισμικές και σωματικές. Το 15,4% απάντησε αρνητικά και το 6,2% απάντησε θετικά. Η απάντηση του 40% τείνει στην απάντηση διαφωνίας ενώ το 38,5% τείνει στην απάντηση συμφωνίας.

Το παιδαγωγικό πρόγραμμα περιλαμβάνει πολλές έννοιες και μηνύματα προς τα παιδιά, ένα από αυτά είναι οι ομοιότητες και οι διαφορές που υπάρχουν και εντοπίζονται ανάμεσα σε αυτά. Εδώ το 43,8% πιστεύει ότι το παιδαγωγικό πρόγραμμα πρέπει να δίνει έμφαση στις ομοιότητες και όχι στις διαφορές των μαθητών, ενώ αντίθετη γνώμη έχει ένα μικρό ποσοστό της τάξεως του 6,2%. Το υπόλοιπο 24,6% τείνει στο βαθμό διαφωνίας ενώ το 25,4% τείνει στην απάντηση συμφωνίας.

Σε αυτό το σημείο αξίζει να αναφερθεί κανείς στους παράγοντες εκείνους που δυσχεραίνουν την αποδοχή της διαφορετικότητας, μερικοί από τους οποίους είναι η γλώσσα, η θρησκεία καθώς και η οικογένεια. Για αυτό το λόγο το 18,5% συμφωνεί πως οι προαναφερθέντες παράγοντες δυσκολεύουν την διαδικασία αποδοχής της διαφορετικότητας ενώ διαφωνεί με το παραπάνω μόλις το 10,8%. Αντίστοιχα το 41,5% φαίνεται να στρέφεται προς τη συμφωνία ενώ το 29,2% στρέφεται προς την διαφωνία.

Σαφές είναι το γεγονός ότι για την αποδοχή της διαφορετικότητας και τη διαχείριση αυτής, πολύ σημαντικός και καίριος είναι ο ρόλος που διαδραματίζει ο ίδιος ο εκπαιδευτικός της τάξης. Σε αυτή τη διαπίστωση έρχεται να συμφωνήσει ένα αρκετά μεγάλο μέρος των συμμετεχόντων εκπαιδευτικών με ποσοστό που αγγίζει το 85,4%. Το 12,3% επίσης τείνει να συμφωνεί, ενώ αξίζει να σημειωθεί πως το 1,5% τείνει να διαφωνεί

και μόνος ένας εκπαιδευτικός θεωρεί πως ο ρόλος του δεν είναι σημαντικός στη διαχείριση της διαφορετικότητας εντός της σχολικής τάξης.

Σε συνέχεια των παραπάνω αποτελεσμάτων, και εφόσον ο ρόλος του εκπαιδευτικού φαίνεται να είναι τόσο σημαντικός, είναι απορία όλων να ερευνηθεί εάν οι σημερινοί εκπαιδευτικοί είναι ανοικτοί αλλά και κατάλληλα προετοιμασμένοι με σκοπό να αποδεχτούν τη διαφορετικότητα ενός της σχολικής πραγματικότητας. Οι απαντήσεις εδώ κυμαίνονται ως εξής: το 8,5% των εκπαιδευτικών καταλαμβάνουν εξίσου και τα δύο άκρα των απαντήσεων (συμφωνίας και διαφωνίας) με το ίδιο ακριβώς ποσοστό. Επίσης, το 42,3% φαίνεται να τείνει προς την διαφωνία, ενώ περίπου παρόμοιο ποσοστό της τάξεως του 40,8% φαίνεται να τείνει προς την συμφωνία.

Για τους παραπάνω λόγους, και για να είναι πιο κατάλληλα και άρτια προετοιμασμένοι οι εκπαιδευτικοί είναι ιδιαίτερα κρίνουσας σημασίας η συνεχόμενη επιμόρφωση τους με τελικό σκοπό την αποτελεσματικότερη διαχείριση φαινομένων σχετικών με τη διαφορετικότητα. Εδώ η συντριπτική πλειοψηφία έρχεται να συμφωνήσει απόλυτα με τα παραπάνω με ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό της τάξεως του 88,5%, αντίστοιχη συμφωνία δείχνει επίσης και το 7,1% συμπληρώνοντας την αμέσως μικρότερη κλίμακα συμφωνίας (με βαθμό 3), ενώ μικρά είναι τα ποσοστά διαφωνίας τα οποία κυμαίνονται στο 3,1% και 0,8% αντίστοιχα.

Επιπλέον, κρίνεται ιδιαίτερα σημαντικό να διερευνηθούν νέοι τρόποι για την συνεχόμενη ανάπτυξη των παιδιών με διαφορετική πολιτισμική κουλτούρα έτσι ώστε να νιώθουν ασφαλή και ευτυχισμένα στην χώρα που πλέον ζουν και μεγαλώνουν. Και εδώ οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί που απάντησαν στο ερωτηματολόγιο, συμφωνούν στη σημασία αυτού του είδους διερεύνησης με ποσοστό 65,4% ενώ ένα παρόμοιο ποσοστό της τάξεως του 32,3% στρέφεται προς την απάντηση συμφωνίας. Αμελητέα είναι τα ποσοστά διαφωνίας τα οποία καταλαμβάνουν το 1,5% και το 0,8%.

Είναι σαφές πως μέσω της παιδαγωγικής διαδικασίας είναι σημαντικό να προωθείται ο αμοιβαίος σεβασμός και η επικοινωνία μεταξύ των μελών μιας ομάδας. Είναι εύκολο όμως να επιτευχθεί κάτι τέτοιο όταν μέσα στη σχολική τάξη ενυπάρχουν παιδιά από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα και με διαφορετικές κουλτούρες; Την απάντηση έδωσε το 73,8% των εκπαιδευτικών συμφωνώντας στο ότι μέσω της παιδαγωγικής διαδικασίας επιτυγχάνεται τόσο ο σεβασμός όσο και η επικοινωνία μεταξύ των μελών μιας ομάδας. Αντίστοιχη συμφωνία παρατηρήθηκε και από το 24,6% των

συμμετεχόντων οι οποίοι απάντησαν με την ακριβώς μικρότερη κλίμακα συμφωνίας. Τάση διαφωνίας έδειξε μόλις το 1,5% ενώ απόλυτη διαφωνία το 0%.

Είναι γενικά αποδεκτό, ότι η καλύτερη ένταξη των παιδιών σε μια ομάδα μπορεί να επιτευχθεί με τη χρήση παιχνιδιών και αντικειμένων που προέρχονται από το οικείο περιβάλλον τους. Πιο συγκεκριμένα, το 63,1% κρίνει απαραίτητη τη χρήση παιχνιδιών, τραγουδιών αλλά και δράσεων από διαφορετικούς πολιτισμούς με στόχο την ομαλότερη ένταξη των παιδιών αυτών στην ομάδα. Στην άλλη άκρη διαφωνεί μόλις το 2,3%, ενώ τις ενδιαμέσες τιμές καταλαμβάνει το ποσοστό των 6,2% των συμμετεχόντων το οποίο τείνει να διαφωνεί ενώ το 28,5% στρέφεται προς την δήλωση συμφωνίας.

Σε συμφωνία με τα παραπάνω ποσοστά, έρχονται να συμπληρώσουν και τα επόμενα στα οποία γίνεται αναφορά στα ομαδικά παιχνίδια και στο πόσο πιστεύουν οι ερωτώμενοι ότι βοηθούν στην αποδοχή της διαφορετικότητας. Η πλειοψηφία απάντησε πως είναι ιδιαίτερα σημαντικά τα ομαδικά παιχνίδια με ποσοστό που αγγίζει το 79,2%, ενώ το 20% στρέφεται επίσης προς αυτή την κατεύθυνση. Αξίζει να σημειωθεί πως ένας μόνο συμμετέχων στρέφεται προς τη διαφωνία ενώ κανένας απολύτως δεν διαφωνεί απόλυτα.

Ακόμα η δημιουργία κατάλληλου κλίματος που σέβεται το διαφορετικό είναι απαραίτητη για τη διασφάλιση όχι μόνο υγιών σχέσεων εντός του σχολείου αλλά και γενικότερα της κοινωνίας. Πιο συγκεκριμένα, το 80% συμφωνεί απόλυτα με την παραπάνω διαπίστωση ενώ και το 18,5% δείχνει επίσης τάση συμφωνίας. Στον αντίποδα αυτής της άποψης βρίσκεται ένα πολύ μικρό ποσοστό των ερωτηθέντων που φτάνει μόλις τα 2 άτομα ή διαφορετικά το 0,8% στην κλίμακα της απόλυτης διαφωνίας και στην ακριβώς προηγούμενη κλίμακα που εντάσσεται στη διαφωνία.

Αρκετά μεγάλα ποσοστά συμφωνίας παρατηρήθηκαν τόσο στη συμμετοχή των γονέων αλλοεθνών μαθητών στη καθημερινή σχολική ρουτίνα αλλά και τις δραστηριότητες που αυτή συνεπάγεται, όσο και στην ενημέρωση αυτών μέσω σεμιναρίων που σχετίζονται με τη διαφορετικότητα και την αποδοχή αυτής. Πιο αναλυτικά στο πρώτο σκέλος της παραπάνω αναφοράς απάντησαν θετικά το 63,1% ενώ το 29,2% στράφηκε προς την ίδια κατεύθυνση. Μικρά τα ποσοστά διαφωνίας τα οποία φτάνουν το 6,2% και το 1,5%. Όσον αφορά, το δεύτερο σκέλος, το οποίο αναφέρεται στην επιμόρφωση των γονέων μέσω σεμιναρίων, θετικά το όλο εγχείρημα βλέπει το 66,2% καθώς επίσης και το 26,9%, ενώ διαφωνεί εν μέρει μόνο το 6,2% και απόλυτα μόλις το 0,8%.

Τέλος, το 66,2% των εκπαιδευτικών που συμμετείχαν στην έρευνα συμφωνεί απόλυτα πως είναι προτεραιότητα του εκπαιδευτικού η αποδοχή και η ενσωμάτωση των προερχόμενων από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα μαθητών εντός της σχολικής ομάδας. Το 26,9% επίσης δείχνει τάσεις συμφωνίας, ενώ αντίθετη γνώμη έχει το 6,2% χωρίς όμως να εκφράζει απόλυτη διαφωνία και μόλις ένας εκπαιδευτικός διαφωνεί απόλυτα.

Σε αυτό το σημείο και ολοκληρώνοντας την ανάλυση των αποτελεσμάτων, γίνεται μια σύγκριση αυτών με έρευνες που περιλαμβάνονται στη βιβλιογραφική ανασκόπηση που έχει ήδη προηγηθεί. Αυτό που γίνεται εύκολα κατανοητό είναι ότι τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας έρχονται να επιβεβαιώσουν τα αποτελέσματα των προηγούμενων. Αξίζει να σταθεί κανείς σε ορισμένα από αυτά τα αποτελέσματα, σε αντιπαραβολή με αυτά της σύγχρονης βιβλιογραφίας ώστε να αναδειχθεί η σύγκλιση αυτή.

Αναλυτικότερα στο δεύτερο ερώτημα επιχειρείτε να προσδιοριστεί το εάν είναι εύκολο τα παιδιά προσχολικής ηλικίας να αντιληφθούν τις μεταξύ τους διαφορές (κοινωνικές, πολιτισμικές, σωματικές). Τα αποτελέσματα εδώ κυμάνθηκαν κυρίως σε μεσαίες τιμές με βάση τις απαντήσεις των συμμετεχόντων. Σε βιβλιογραφικό επίπεδο η πρώιμη παιδική σχολική ηλικία είναι η περίοδος όπου τα παιδιά αρχίζουν να αντιλαμβάνονται τις μεταξύ τους διαφορές σχηματίζοντας με αυτό τον τρόπο απόψεις και στάσεις ζωής. Αυτή η συνειδητοποίηση σημαίνει ότι τα παιδιά προσχολικής ηλικίας είναι ιδιαίτερα ευαίσθητα σε καταστάσεις και εμπειρίες ρατσισμού αλλά και προκαταλήψεων, με αποτέλεσμα το γεγονός αυτό να επηρεάζει τις κοινωνικές τους σχέσεις. (Erten & Savage, 2012)

Επιπλέον, στο 4^ο ερώτημα γίνεται προσπάθεια να προσδιοριστεί εάν παράγοντες όπως η θρησκεία, η οικογένεια και η γλώσσα είναι σε θέση να λειτουργήσουν αποθαρρυντικά στην πορεία για την αποδοχή της διαφορετικότητας. Εδώ οι μισοί περίπου συμμετέχοντες συμφώνησαν στο ότι οι παράγοντες αυτοί μπορούν να λειτουργήσουν ανασταλτικά για την αποδοχή της διαφορετικότητας. Η βιβλιογραφία επισημαίνει ότι η γλώσσα ενδέχεται να λειτουργεί σαν εμπόδιο στα παιδιά και τις οικογένειες αυτών και να δυσκολεύει τη διαδικασία αποδοχής της διαφορετικότητας. Σύμφωνα με όσα αναφέρουν οι Lastikka και Lipponen (2015), οι φραγμοί που έχει κάθε γλώσσα είναι πιθανό να τοποθετήσουν ορισμένες επιπρόσθετες δυσκολίες στην προσπάθεια των ατόμων αυτών για επικοινωνία με άλλα άτομα, όπως είναι για παράδειγμα, οι γονείς, οι εκπαιδευτικοί

καθώς και οι υπηρεσίες του σχολείου, ενώ ταυτόχρονα ενδέχεται να μειώσουν την εμπιστοσύνη τους και να τους δυσκολέψουν στο επίπεδο της καθημερινότητας τους.

Δεν θα μπορούσε να μη γίνει αναφορά στον κεντρικό ρόλο που κατέχει ο εκπαιδευτικός για τη διαφορετικότητα και ειδικότερα στην προσπάθεια διαχείρισης αυτής. Για το συγκεκριμένο ζήτημα γίνεται αναφορά χαρακτηριστικά στο 5^ο ερώτημα του ερωτηματολογίου που χορηγήθηκε στους συμμετέχοντες σε ατομικό επίπεδο. Στην παρούσα έρευνα αναδείχθηκε η σπουδαιότητα του ρόλου του εκπαιδευτικού και των δράσεων αυτού σε όλα τα στάδια αντιμετώπισης και ενίσχυσης της διαφορετικότητας με απόλυτη συμφωνία των 111 ερωτηθέντων εκπαιδευτικών από το σύνολο των 130. Στην βιβλιογραφία, υπάρχουν πολλές πτυχές του ρόλου του εκπαιδευτικού, όπως για παράδειγμα η στάση που ο ίδιος επιλέγει να υιοθετήσει, οι δραστηριότητες που κάνει στο σχολείο προς αυτή την κατεύθυνση, το κλίμα που επιδιώκει να δημιουργήσει και άλλα τα οποία συμβάλουν στην ανάδειξη της σημασίας του ρόλου του. Ειδικότερα, ο εκπαιδευτικός αλλά και οι υπηρεσίες του σχολείου μπορούν να βοηθήσουν τους γονείς φέρνοντας τους σε επαφή με άλλους γονείς προσφέροντας τους ευκαιρίες γνωριμίας και επικοινωνίας. Χαρακτηριστικά είναι τα οφέλη που αναπτύσσονται από μια τέτοια πρακτική όπως η ανάπτυξη της ενσυναίσθησης, και η δημιουργία θετικών σχέσεων και εμπειριών με τους άλλους (Βερυκοκάκη, 2010).

Σχετικά με τη σπουδαιότητα της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών, ώστε αυτοί να είναι σε θέση να γνωρίζουν τόσο από θεωρητική πλευρά όσο και από πρακτική άποψη να αντιμετωπίσουν ζητήματα σχετικά με τη διαφορετικότητα των μαθητών που προέρχονται από διάφορα πολιτισμικά περιβάλλοντα, οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί ανέφεραν ως πολύ σημαντική την υποστήριξη τους μέσα από διαδικασίες επιμόρφωσης. Το συμπέρασμα αυτό έρχεται σε συμφωνία με όσα αναφέρει πληθώρα ερευνητών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η ερευνητική μελέτη που διεξήγαγε η Βερυκοκάκη (2010), η οποία επισημαίνει ότι η επιμόρφωση έχει ως βασικό στόχο να καταρριφθούν οι ενδεχόμενες προκαταλήψεις που έχουν τόσο οι εκπαιδευτικοί όσο και οι μαθητές, ανάλογα με το εκάστοτε πολιτισμικό κεφάλαιο. Ακόμα, οι εκπαιδευτικοί συχνά ισχυρίζονται ότι δεν νιώθουν αρκετά καλά εκπαιδευμένοι να αντιμετωπίσουν ζητήματα διαφορετικότητας αφού το κύριο μέρος της εκπαίδευσής τους έχει επικεντρωθεί σε συγκεκριμένα σχολικά καθήκοντα τα οποία πρέπει να εκτελούν τα παιδιά (Lastikka & Lipponen 2015). Για τους παραπάνω λόγους είναι κρίνουσας σημασίας οι εκπαιδευτικοί

να επιμορφωθούν, ώστε μετά το πέρας της επιμόρφωσης να μπορούν να διαχειρίζονται αποτελεσματικά σχετικές καταστάσεις και προβληματικές, οι οποίες ανακύπτουν, με άμεσα ενδιαφερόμενους τα άτομα που έχουν διαφορετικές κοινωνικές και εθνικές ταυτότητες.

Επιπρόσθετα, ιδιαίτερα σημαντικό κρίνουν οι συμμετέχοντες στην έρευνα την διερεύνηση νέων τρόπων για την περαιτέρω ανάπτυξη των παιδιών με διαφορετική πολιτισμική κουλτούρα. Ειδικότερα το 65,4% και το 32,3% τείνουν να συμφωνούν στο να βρεθούν νέοι τρόποι οι οποίοι θα βοηθήσουν την ενσωμάτωση και γενικότερη ανάπτυξη αυτών των παιδιών στη χώρα υποδοχής. Όλοι θα συμφωνήσουν, ότι οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής αποδοχής της διαφορετικότητας πρέπει να ενσωματώσουν αυστηρότερα την έρευνα για την ανάπτυξη των κοινωνικά και πολιτισμικά πολυποίκιλων παιδιών στην εκπαίδευση και στην εκπαιδευτική πολιτική στην Ελλάδα (Βερυκόκακη, 2010)

Συμπληρωματικά με τα παραπάνω για την ομαλότερη και ευκολότερη ένταξη των αλλοεθνών μαθητών στην ομάδα, η χρήση παιχνιδιών, τραγουδιών, δράσεων και ομαδικών παιχνιδιών από διαφορετικούς πολιτισμούς μόνο θετικά οφέλη έχει να προσφέρει. Η σύνδεση λοιπόν των παιδιών με την πολιτιστική ιστορία τους και τις παραδόσεις τους πραγματοποιείται μέσω των εμπειριών τους. Έχοντας μια επαφή με τον πολιτισμό τους, τα παιδιά βοηθούνται ώστε να οικοδομήσουν μια θετική πολιτιστική εικόνα για τον εαυτό τους, γεγονός το οποίο βοηθά στο αίσθημα της ικανότητας και της ψυχικής υγείας των παιδιών προσχολικής ηλικίας (Lastikka & Lipponen, 2015).

Μια από τις τελευταίες ερωτήσεις του ερωτηματολογίου, ασχολήθηκε με το θέμα της δημιουργίας κατάλληλου κλίματος το οποίο ενισχύει την ανάπτυξη του σεβασμού στη διαφορετικότητα και τη δημιουργία υγιών σχέσεων μεταξύ των ατόμων. Η συντριπτική πλειοψηφία των συμμετεχόντων ανέδειξε τη σημασία διαμόρφωσης κατάλληλου κλίματος. Το εν λόγω αποτέλεσμα επιβεβαιώνεται από ποικίλες ερευνητικές μελέτες, οι οποίες ασχολήθηκαν με το συγκεκριμένο ερευνητικό αντικείμενο. Μία από αυτές τις μελέτες είναι και αυτή που διεξήγαγε η ερευνητική ομάδα των Lastikka και Lipponen (2015), οι οποίοι τόνισαν ότι τα παιδιά μέσα από την αίσθηση του ανήκειν σε ένα περιβάλλον που έχει διαμορφωθεί με σεβασμό στις ανάγκες και τις δυνατότητες τους μπορεί να τα βοηθήσει στην εκτίμηση και στην κατανόηση των διαφορών μεταξύ των ίδιων και των υπολοίπων. Με αυτόν τον τρόπο, επιχειρείται να βοηθηθεί το άτομο στην ανάπτυξη μιας γενικότερης συναισθηματικής και ψυχικής υγείας.

Ακόμα, επισημαίνεται ότι στην παρούσα ερευνητική προσπάθεια, και με βάση τα αποτελέσματα αυτής τονίστηκε από τους συμμετέχοντες ότι είναι ιδιαίτερα σημαντική η συμμετοχή των γονέων στις διάφορες δραστηριότητες της σχολικής ρουτίνας, στην προσπάθεια εξασφάλισης αποδοχής τόσο των ίδιων όσο και των παιδιών τους. Στην προσπάθεια ερμηνείας αυτού του αποτελέσματος, αξίζει να ανατρέξουμε σε έρευνες που δείχνουν διαχρονικά τη σημασία συμμετοχής των γονέων με ποικίλους τρόπους στις δραστηριότητες του σχολείου. Ειδικότερα, οι εκπαιδευτικές υπηρεσίες μπορούν να διατελέσουν κεντρικό ρόλο στη υποστήριξη αλλά και στην επαφή των οικογενειών με την κοινωνία στην οποία διαμένουν αλλά και σχολικό περιβάλλον (Erten & Savage, 2012).

Καταληκτικά, η αποδοχή και η ένταξη των μαθητών από διαφορετικά πολιτισμικά πλαίσια σε αυτό του σχολείου και το κατά πόσο αυτό θεωρείται προτεραιότητα για έναν εκπαιδευτικό προσπάθησε να δώσει απάντηση η 15^η και τελευταία ερώτηση του ερωτηματολογίου. Το γεγονός ότι όλοι οι συμμετέχοντες ανέδειξαν τη σπουδαιότητα εστίασης στην αποδοχή της διαφορετικότητας έρχεται σε απόλυτη συμφωνία με τα σύγχρονα ρεύματα που υιοθετούν τα κράτη, σε μια προσπάθεια να λάβουν την απαιτούμενη βοήθεια και στήριξη οι αλλοεθνείς πληθυσμοί στη χώρα υποδοχής.

Μέρος 5^ο – Συμπεράσματα

A. Γενικό συμπέρασμα

Η παρούσα ερευνητική προσπάθεια έχει σαν στόχο να ερευνήσει και συγχρόνως να παρουσιάσει τις απόψεις των παιδαγωγών σχετικά με την ευαισθητοποίηση και την αποδοχή της διαφορετικότητας στην προσχολική αγωγή.

Η συγκεκριμένη διπλωματική εργασία έρχεται να επιβεβαιώσει και αυτή μέσω των δεδομένων της, έπειτα από την συμπλήρωση του ερωτηματολογίου με τη συμμετοχή 130 εκπαιδευτικών προσχολικής ηλικίας, δίνοντας συγχρόνως απάντηση στον κύριο ερευνητικό στόχο το πόσο σημαντικό είναι ο σεβασμός, η ευαισθητοποίηση και τελικά η αποδοχή για το οτιδήποτε διαφορετικό υπάρχει και εντοπίζεται μέσα στο σχολικό περιβάλλον.

Μετά την απάντηση στο κεντρικό ερώτημα της έρευνας σημαντικό είναι να δοθούν απαντήσεις και στα επιμέρους ερευνητικά ερωτήματα τα οποία προέκυψαν.

Στο ερώτημα για το ποιοι παράγοντες μπορούν να δυσκολέψουν την αποδοχή της διαφορετικότητας κατέστη σαφές πως η γλώσσα, η θρησκεία και η οικογένεια μπορούν να λειτουργήσουν ανασταλτικά και να θέσουν εμπόδια στη διαδικασία ευαισθητοποίησης και αποδοχής της διαφορετικότητας. Για αυτό το λόγο, τόσο η ηθική όσο και η πρακτική στήριξη σε θέματα καθημερινότητας των οικογενειών που προέρχονται από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα είναι κρίνουσας σημασίας.

Από την άλλη πλευρά, οι σημερινοί εκπαιδευτικοί δεν νιώθουν κατάλληλα προετοιμασμένοι για να αποδεχτούν πρώτα απ' όλα οι ίδιοι τη διαφορετικότητα και έπειτα μέσα από το παιδαγωγικό τους πρόγραμμα να εξασφαλίσουν υγιείς σχέσεις μεταξύ όλων των παιδιών. Κρίνουν ιδιαίτερα σημαντική την περαιτέρω επιμόρφωση τους για να μπορούν να είναι σε θέση να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικότερα καταστάσεις οι οποίες σχετίζονται με τη διαφορετικότητα.

Έπειτα η σωστή ενημέρωση των γονέων και η συμμετοχή τους στην καθημερινή σχολική πραγματικότητα παίζει σημαντικό ρόλο για την καλύτερη αποδοχή τόσο των ίδιων όσο και των παιδιών τους και αυτό μπορεί να θεωρηθεί πως είναι κάτι το οποίο βοηθά και το έργο των παιδαγωγών. Έχοντας στο πλάι οι εκπαιδευτικοί τους γονείς μπορούν να καταφέρουν πολλά.

Τέλος, η πλειοψηφία των συμμετεχόντων θεωρεί ότι αποτελεί απόλυτη προτεραιότητα του σημερινού εκπαιδευτικού η αποδοχή και η ενσωμάτωση των μαθητών από διαφορετικά πολιτισμικά πλαίσια εντός της σχολικής τάξης.

Εν κατακλείδι, το σχολείο μπορεί να επιτελέσει σημαντικό ρόλο στον τρόπο διαχείρισης της διαφορετικότητας εντός της σχολικής τάξης, ώστε να επιτευχθεί η ομαλή ένταξη όλων των μαθητών στο σχολικό περιβάλλον. Η μεγάλη πρόκληση του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος είναι να μετατρέψει κάθε είδους διαφορετικότητα μέσα στο σχολείο, από ανισότητα σε πλούτο προς όφελος του κοινωνικού συνόλου. Για αυτό το λόγο, πρώτοι οι εκπαιδευτικοί οφείλουν να στηρίξουν τη διαφορετικότητα ώστε να επιτευχθεί αποτελεσματικότερα η εφαρμογή της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης.

B. Δυσκολίες

Είναι σημαντικό να γίνει αναφορά και εστίαση στους περιορισμούς της παρούσας έρευνας, καθώς και στους τρόπους, με τους οποίους οι περιορισμοί αυτοί θα μπορούσαν να αντιμετωπιστούν και να ξεπεραστούν.

Ένας από τους περιορισμούς θα μπορούσε να θεωρηθεί το είδος της δειγματοληψίας το οποίο στην περίπτωση της παρούσας έρευνας ήταν η βολική δειγματοληψία. Εξασφαλίζοντας τη συμμετοχή των ατόμων που βρίσκονται στο άμεσο συναδελφικό περιβάλλον του ερευνητή, μειώνονται οι πιθανότητες τυχαιοποίησης του δείγματος, στοιχείο το οποίο ενδεχομένως να λειτουργήσει αρνητικά για τη γενίκευση των αποτελεσμάτων. Ο περιορισμός αυτός και οι δυσκολίες που συνεπάγονται θα μπορούσε να αντιμετωπιστεί με τη χρήση ενός διαφορετικού είδους δειγματοληψίας ακόμα και σε μια μελλοντική έρευνα.

Ένας επιπρόσθετος περιορισμός είναι αυτός που αφορά το εργαλείο που χρησιμοποιείται για τη συλλογή των δεδομένων. Δεδομένου ότι το εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε ήταν το ερωτηματολόγιο, είναι φανερός ο κίνδυνος να είναι προκατειλημμένοι οι συμμετέχοντες για τις απαντήσεις που δίνουν αφού οι ερωτήσεις ήταν πολύ συγκεκριμένες και δεν έδιναν την δυνατότητα ελευθερίας έκφρασης στο συμμετέχοντα. Σε μια προσπάθεια τριγωνοποίησης και εξασφάλισης περισσότερο έγκυρων και αξιόπιστων αποτελεσμάτων, θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί και άλλο εργαλείο εκτός ερωτηματολογίου. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο μικτός προσανατολισμός, δηλαδή ο συνδυασμός ποσοτικού και ποιοτικού προσανατολισμού, θα μπορούσε να συμβάλει στη διαμόρφωση περισσότερων αποτελεσμάτων. Όμως ήταν κάτι το οποίο δεν συνέβη λόγω της άρνησης της κεντρικής υπηρεσίας στην οποία ανήκει ο παιδικός σταθμός που εργάζομαι να πραγματοποιήσω μερικές συνεντεύξεις.

Γ. Προτάσεις

Ολοκληρώνοντας αυτή την ερευνητική προσπάθεια, στο σημείο αυτό αξίζει να επισημανθεί, η σπουδαιότητα διεξαγωγής περαιτέρω ερευνητικών μοντέλων, καθώς πρόκειται για μια ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα θεματική. Παρόλο που το συγκεκριμένο ερευνητικό αντικείμενο έχει απασχολήσει και συνεχίζει να απασχολεί τη σύγχρονη ερευνητική κοινότητα, παραμένουν ακόμη ερευνητικά κενά και ερωτήματα που δεν έχουν ακόμα απαντηθεί. Κατά συνέπεια, σε αυτή την κατεύθυνση κρίνεται επιβεβλημένη η διεξαγωγή επιπλέον ερευνών, ώστε να εμπλουτίσουν τα υπάρχοντα ερευνητικά αποτελέσματα.

Με μια περισσότερο ενδελεχή προσέγγιση, προτείνεται να διεξαχθεί παρόμοια έρευνα με διαφορετικό πληθυσμό, δηλαδή άλλη ομάδα συμμετεχόντων. Για παράδειγμα,

αντί για τους εκπαιδευτικούς, θα μπορούσαν να συμμετέχουν στην έρευνα και άλλες ομάδες που εμπλέκονται με άμεσο ή έμμεσο τρόπο στο θέμα αυτό όπως οι γονείς, οι μαθητές από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα, οι μαθητές από τη χώρα υποδοχής, ο διευθυντής της σχολικής μονάδας και άλλοι.

Επίσης πρόταση θα μπορούσε να αποτελέσει η διεξαγωγή μια έρευνας δράσης σχετικά με την αποδοχή της διαφορετικότητας από τα ίδια τα παιδιά με διεξαγωγή συγκεκριμένων δραστηριοτήτων ενταγμένες στο ημερήσιο παιδαγωγικό πρόγραμμα.

Τέλος, ο μικτός ερευνητικός προσανατολισμός θα μπορούσε να θεωρηθεί ακόμα μια ιδέα για μια μελλοντική ερευνητική προσπάθεια. Δηλαδή από την πλευρά του ποσοτικού προσανατολισμού, τα ποσοτικά δεδομένα να συλλεχθούν μέσω ενός ερωτηματολογίου και από την πλευρά του ποιοτικού προσανατολισμού τα ποιοτικά δεδομένα μέσω μιας συνέντευξης των συμμετεχόντων.

Αναφορές

- Aluffi Pentini, A. (2005). *Διαπολιτισμικό εργαστήριο: Υποδοχή, επικοινωνία και αλληλεπίδραση σε πολυπολιτισμικό εκπαιδευτικό περιβάλλον* (Μτφρ. Τζουλιάνη, Μ., Επιμ. Γκόβαρης, Χ.). 1η έκδοση. Αθήνα, Ατραπός.
- Αμπλιανίτη, Α. (2004). *Εκπαιδευτικές παρεμβάσεις και πολυπολιτισμική παιδεία. Πτυχιακή εργασία*. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος.
- Αναγνώστου, Π., Grigorof, A., & Αντύπας, Γ. (2011). *Διαπολιτισμική εκπαίδευση και Σύγχρονη Εκπαιδευτική Πολιτική ως μοχλός κοινωνικής ανάπτυξης*. (POSTER). Στο: ΕΣΔΟ. Σέρρες 16-18 Σεπτεμβρίου 2011, 292-300.
- Baker, C. (2001). *Εισαγωγή στη Διγλωσσία και τη Δίγλωσση Εκπαίδευση* (Μτφρ. Αλεξανδροπούλου, Α., Επιμ. Δαμανάκης, Μ.). Αθήνα, Gutenberg.
- Βερυκοκάκη, Ε. (2010). *Η πολιτισμική ετερότητα στο διαθεματικό ενιαίο πλαίσιο προγραμμάτων σπουδών για το νηπιαγωγείο και στον οδηγό νηπιαγωγού. Μεταπτυχιακή διατριβή*. Πανεπιστήμιο Κρήτης, Κρήτη.
- Γιακουμάκη, Β., Γκόβαρης, Χ., Καλδή, Σ., Μήτση, Α., Μήτσης, Ν., Μπενέκος, Δ., Σδρόλιας, Κ.Α. & Τριανταφυλλίδης, Τ.Α. (2007). *Ετερότητα στη σχολική τάξη και διδασκαλία της Ελληνικής γλώσσας και των Μαθηματικών: η περίπτωση των Τσιγγανοπαίδων*. Βόλος, ΕΠΤΑΛΟΦΟΣ.
- Γρίβα, Ε. & Στάμου, Α.Γ. (2014). *Ερευνώντας τη Διγλωσσία στο σχολικό Περιβάλλον: Οπτικές Εκπαιδευτικών, Μαθητών και Μεταναστών Γονέων*. Θεσσαλονίκη, Κυριακίδη.
- Feldman, R. (2009). *Εξελικτική ψυχολογία: Δια βίου ανάπτυξη*. Αθήνα, Gutenberg. *Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής (Ι.ΜΕ.ΠΟ) (2007). Το ψυχοκοινωνικό προφίλ του μετανάστη και η ένταξη του*. Αθήνα, European Profiles.
- Κακοκέφαλου, Θ. & Φωκά, Μ. (2015). *Συνεργασία σχολείου-οικογένειας. Η οπτική των γονέων*. Διπλωματική εργασία. Πανεπιστήμιο Πατρών, Πάτρα.
- Καρανικόλα, Ζ.Α. (2015). *Η διαχείριση της πολιτισμικής ετερότητας με βάση το διεθνές και το ελληνικό νομικό πλαίσιο. Διαπολιτισμική ευαισθησία και ικανότητα των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης του νομού Αιτωλοακαρνανίας*. Διδακτορική διατριβή. Πανεπιστήμιο Πατρών, Πάτρα.

- Κοντογιάννη, Δ. & Οικονομίδης, Β. (2014). *Η γονική εμπλοκή των αλλοδαπών υπό την οπτική των νηπιαγωγών. Έρευνα στην Εκπαίδευση-Hellenic Journal of Research in Education*, 2, 117-144.
- Κοσμέτος, Ε.Ι. (2012). *Εκπαίδευση και Πολιτισμός: Η πρόταση του «Προγράμματος Μελίνα»*. Διπλωματική εργασία. Πανεπιστήμιο Πατρών, Πάτρα.
- Λαλούμη-Βιδάλη, Ε. (2012). *Ανθρώπινες σχέσεις & επικοινωνία στην προσχολική εκπαίδευση*. Θεσσαλονίκη, Σύγχρονες Εκδόσεις.
- Λελούδα, Α. (2016). *Βιωματικές δραστηριότητες ευαισθητοποίησης στη διαφορετικότητα για παιδιά προσχολικής ηλικίας*. Διπλωματική εργασία. Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Φλώρινα.
- Λυτσιούση, Στ. (2014). *Στάσεις, απόψεις και τρόποι διαχείρισης της θρησκευτικής ετερότητας στη σχολική τάξη από τους/τις νηπιαγωγούς*. Διπλωματική εργασία. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη.
- Μπουγιουκλή, Π.Β. (2014). *Ο ρόλος της διαπολιτισμικής ετοιμότητας των εκπαιδευτικών στην ανάπτυξη θετικού ψυχολογικού κλίματος σε πολυπολιτισμικά περιβάλλοντα*. Διπλωματική εργασία. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη
- Σπανός, Β. & Χαϊδογιάννου Χρ. (2013). *Σχέση πολιτισμικής ετερότητας και γλωσσικής ικανότητας σε πολυπολιτισμικά περιβάλλοντα*. Τα Εκπαιδευτικά, (107- 108), 239-252.
- Σταλίκας, Α. (2005). *Μέθοδοι έρευνας στη ψυχολογία*. Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Φώτη, Π. (2016) *Ετερότητα, Προκατάληψη και Στερεότυπα στην Σχολική Τάξη. Μέθοδοι διαχείρισης από τον Εκπαιδευτικό*. Εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα.

References

- Akerjordet, K., Severinsson, E., (2009). Emotional intelligence: The development of scales and psychometric testing. *Nursing & health*, 11(1), 58-63.
- Best, J., Kahn, J., (2006). *Research in education (10th edition)*. USA: Pearson.
- Frederickson, N., Petrides, K.V., (2004). *Emotional intelligence*, The Psychologists, Carolina.
- Erten, O., & Savage, R. (2012). *Moving forward in inclusive education research*. *International Journal of Inclusive Education*.
- Gardenswartz, L., Cherbosque, J., Rowe, A., (2008). *Emotional intelligence for managing results in a diverse world*. Mountain view, CA: Davies-Black.
- Goleman, D., Boyatzis, R., McKee, A., (2004). *Primal leadership: Learning to lead with emotional intelligence*. Boston: Harvard business school press.

- Johnson, B., Christensen, L. (2008). *Educational research: Quantitative and mixed approaches*. Los Angeles: Sage.
- Lastikka, A., Lipponen, L., (2015). Immigrant Parents Perspectives on Early Childhood Education and Care Practices in the Finnish Multicultural Context University of Helsinki. Finland
- Mayesky, M. (2009) *Creative activities for young children*. New York: Delmar (9th ed).
- Mikolajczak, M., Roy, E., Verstrynge, V., Luminet, O., (2009). An exploration of the moderating effect of trait emotional intelligence on memory and attention in neutral and stressful conditions. *British Journal of Psychology*, 100(4), 699-715.
- Pavlopoulos, V., Motti-Stefanidi, F., Obradović, J., & Masten, A. (2006, July). Risk, resources and academic resilience in Albanian immigrant and native Greek adolescents. Paper presented at the 13th European Conference on Personality, Athens, Greece.
- Stys, Y., Brown, L.S., (2004). A review of the emotional intelligence literature and implications for corrections, Profile books Ltd, London.
- Vygotsky, L.S., (1978). *Mind in Society: The development of Higher Psychological Processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Παράρτημα

Παράρτημα Α – Ερωτηματολόγιο

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

«Οι απόψεις των παιδαγωγών σχετικά με την ευαισθητοποίηση και την αποδοχή της διαφορετικότητας στην προσχολική αγωγή»

Αγαπητοί συνάδελφοι,

Το παρόν ερωτηματολόγιο αποτελεί τμήμα της διπλωματικής μου εργασίας η οποία εκπονείται στα πλαίσια ολοκλήρωσης των σπουδών μου στο Διδρυματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών με τίτλο «Παιδαγωγική μέσω Καινοτόμων Τεχνολογιών και Βιοϊατρικών Προσεγγίσεων» του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής. Σκοπός της μελέτης αυτής είναι η εξαγωγή συμπερασμάτων αναφορικά με τις απόψεις των παιδαγωγών σχετικά με την ευαισθητοποίηση και την αποδοχή της διαφορετικότητας στην προσχολική αγωγή.

Το ερωτηματολόγιο που ακολουθεί είναι ανώνυμο και οι πληροφορίες οι οποίες θα συλλεχθούν θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά για το σκοπό της παρούσας έρευνας.

Ευχαριστώ πολύ για το χρόνο και τη συνεργασία σας

Γενικές ερωτήσεις

Ερωτήσεις δημογραφικού τύπου

1. Φύλο
 - α) Άντρα
 - β) Γυναίκα

2. Ηλικία
 - α) 20-30 ετών
 - β) 31-40 ετών
 - γ) 41-50 ετών
 - δ) 51-60 ετών
 - ε) > 61 ετών

3. Ποια είναι η οικογενειακή σας κατάσταση;
 - α) Άγαμος/η

- β) Έγγαμος/η
- γ) Διαζευγμένος
- 4. Τόπος διαμονής
 - α) Αστική περιοχή
 - β) Ημιαστική περιοχή
 - γ) Αγροτική περιοχή
- 5. Επίπεδο εκπαίδευσης
 - α) Απόφοιτος/η γυμνασίου/λυκείου
 - β) Απόφοιτος/η σχολής μέσης εκπαίδευσης
 - γ) Πτυχιούχος Α.Τ.Ε.Ι./Α.Ε.Ι.
 - δ) Κάτοχος μεταπτυχιακού/διδακτορικού διπλώματος
 - ε) Άλλο
- 6. Το καθεστώς εργασίας σας
 - α) Μόνιμος/η
 - β) Αορίστου χρόνου
 - γ) Συμβασιούχος
 - δ) Εκπαιδευόμενος/η
 - ε) Ημιαπασχολούμενος/η
 - στ) Άνεργος/η
- 7. Χρόνος συνολικής επαγγελματικής εμπειρίας σε έτη στα σχολεία
 - α) 1-10 χρόνια
 - β) 11-20 χρόνια
 - γ) 21 και πάνω χρόνια
- 8. Χρόνος προϋπηρεσίας σε έτη σε δημόσιο ή ιδιωτικό σχολείο
 - α) 1-10 χρόνια
 - β) 11-20 χρόνια
 - γ) 21 και πάνω χρόνια

Ειδικές ερωτήσεις

Σημειώστε το βαθμό συμφωνίας όπως παρακάτω:

ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΑΡΚΕΤΑ	ΠΟΛΥ
1	2	3	4

1. Εντός της τάξης σας υπάρχουν παιδιά που προέρχονται από διαφορετικό πολιτισμικό πλαίσιο;
α) ΝΑΙ β) ΟΧΙ
2. Θεωρείτε πως είναι εύκολο για τα παιδιά προσχολικής ηλικίας να αντιληφθούν τις μεταξύ τους διαφορές (κοινωνικές, πολιτισμικές, σωματικές);
3. Θεωρείτε πως πρέπει το παιδαγωγικό πρόγραμμα να δίνει έμφαση στις ομοιότητες και όχι στις διαφορές των μαθητών;
4. Θεωρείτε ότι παράγοντες όπως η γλώσσα, η θρησκεία και η οικογένεια δυσκολεύουν την αποδοχή της διαφορετικότητας;
5. Πιστεύετε πως είναι σημαντικός ο ρόλος του εκπαιδευτικού στη διαχείριση της διαφορετικότητας μεταξύ των παιδιών προσχολικής ηλικίας;
6. Θεωρείτε ότι οι σημερινοί εκπαιδευτικοί είναι ανοικτοί και κατάλληλα προετοιμασμένοι να αποδεχτούν τη διαφορετικότητα στην σχολική πραγματικότητα;
7. Θεωρείτε απαραίτητη τη συνεχόμενη επιμόρφωση των εκπαιδευτικών για την καλύτερη αντιμετώπιση φαινομένων σχετικών με τη διαφορετικότητα;
8. Πιστεύετε ότι είναι σημαντικό να ερευνηθούν νέοι τρόποι για την περαιτέρω ανάπτυξη των παιδιών με διαφορετική πολιτισμική κουλτούρα;

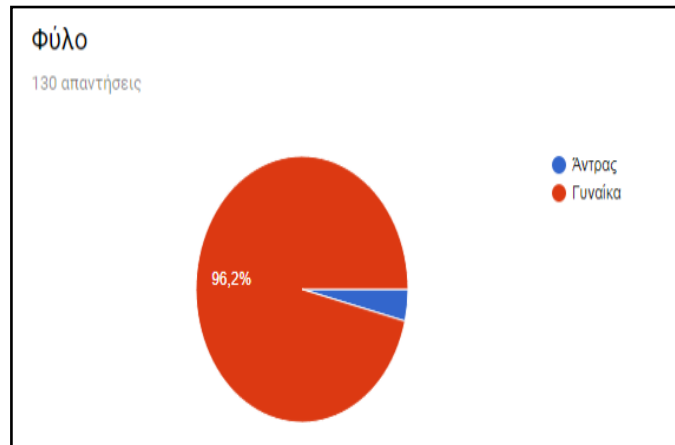
9. Θεωρείτε ότι μέσω της παιδαγωγικής διαδικασίας επιτυγχάνεται η επικοινωνία και ο σεβασμός μεταξύ των μελών μιας ομάδας;
10. Θεωρείτε απαραίτητη τη χρήση παιχνιδιών, τραγουδιών και δράσεων από διαφορετικούς πολιτισμούς για την καλύτερη ένταξη των παιδιών στην ομάδα;
11. Πόσο πιστεύεται ότι βοηθούν τα ομαδικά παιχνίδια στην αποδοχή της διαφορετικότητας;
12. Θεωρείτε πως η δημιουργία κατάλληλου κλίματος που σέβεται το διαφορετικό είναι απαραίτητη για την εξασφάλιση υγιών σχέσεων εντός του σχολείου;
13. Θεωρείτε σημαντική τη συμμετοχή των γονέων αλλοεθνών μαθητών στις σχολικές δραστηριότητες για την καλύτερη αποδοχή τόσο των ίδιων όσο και των παιδιών τους;
14. Θεωρείτε ωφέλιμη την ενημέρωση των γονέων μέσω σεμιναρίων σχετικά με τη διαφορετικότητα και την αποδοχή αυτής;
15. Θεωρείτε ότι είναι απόλυτη προτεραιότητα του εκπαιδευτικού η αποδοχή και η ενσωμάτωση των μαθητών από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα εντός της σχολικής ομάδας;

Παρακάτω ακολουθεί η ηλεκτρονική διεύθυνση της φόρμας του ερωτηματολογίου:

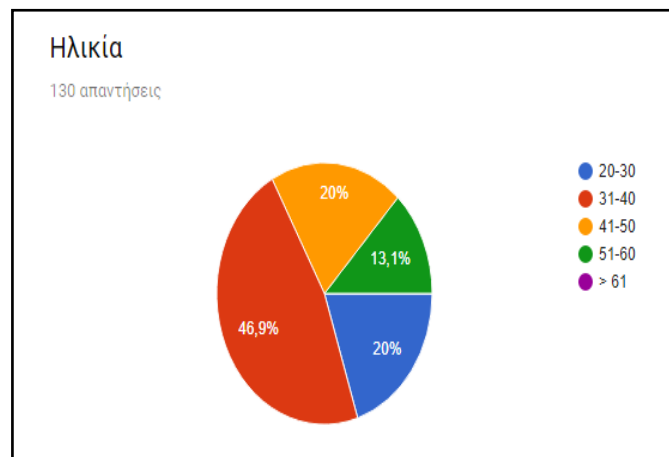
https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSe1L49luZYvVIEyfFSIZ3q_wPvc15PfhZWMujr_yRT2tUTFQlw/viewform?usp=sf_link

Παράρτημα Β – Εικόνες με τα γραφήματα των ερευνητικών αποτελεσμάτων

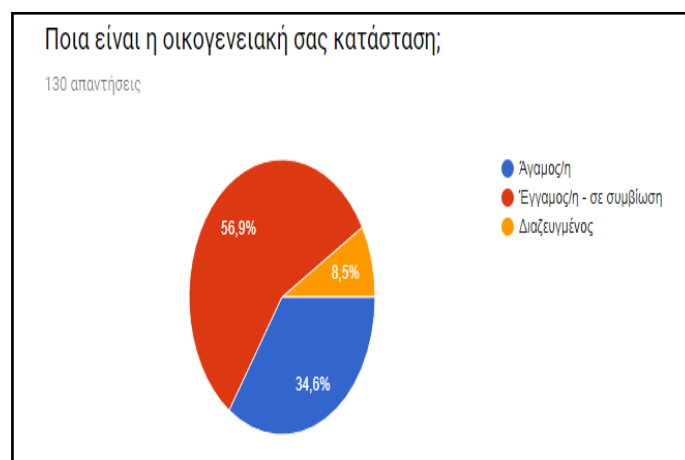
Γραφήματα γενικών ερωτήσεων

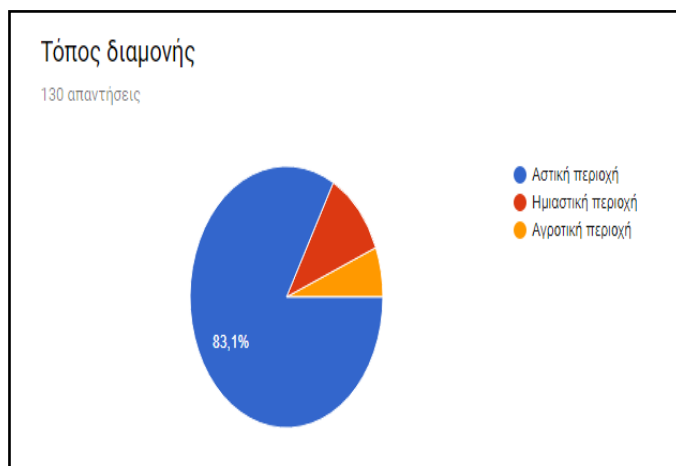
Γράφημα 1

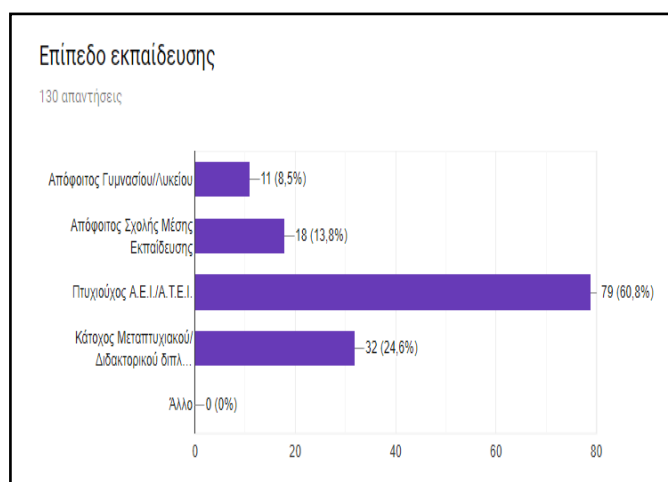
Γράφημα 2

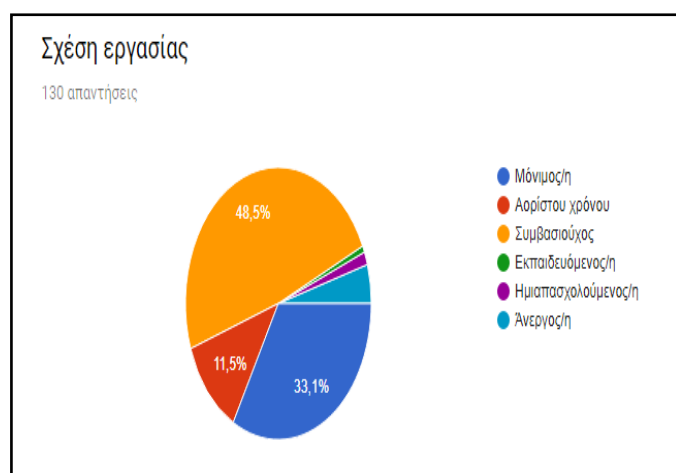
Γράφημα 3

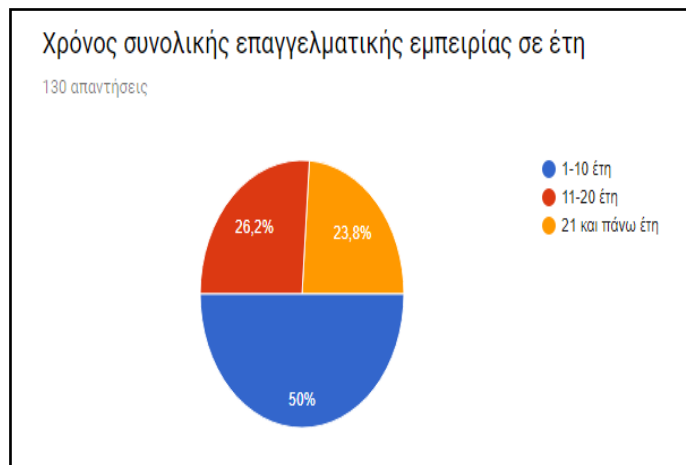
Γράφημα 4

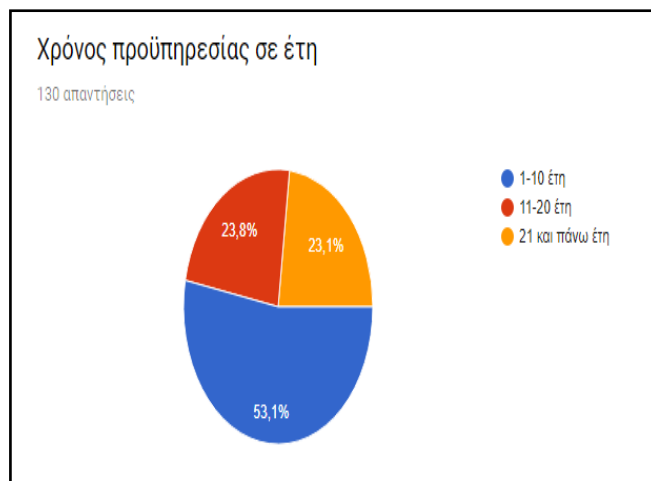
Γράφημα 5

Γράφημα 6

Γράφημα 7

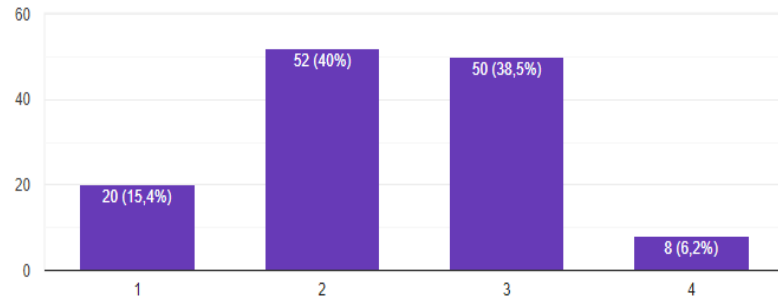
Γράφημα 8

Γράφημα 9

Θεωρείτε πως είναι εύκολο για τα παιδιά προσχολικής ηλικίας να αντιληφθούν τις μεταξύ τους διαφορές (κοινωνικές, πολιτισμικές, σωματικές);

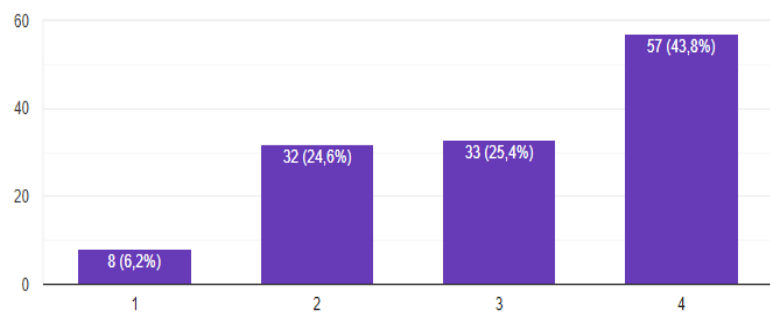
130 απαντήσεις

Γράφημα 10

Θεωρείτε πως πρέπει το παιδαγωγικό πρόγραμμα να δίνει έμφαση στις ομοιότητες και όχι στις διαφορές των μαθητών;

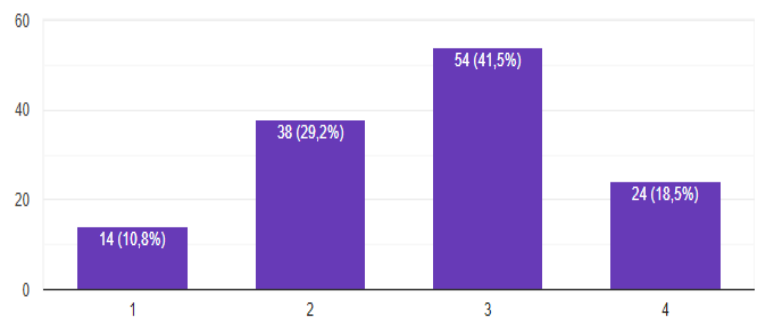
130 απαντήσεις

Γράφημα 11

Θεωρείτε ότι παράγοντες όπως η γλώσσα, η θρησκεία και η οικογένεια δυσκολεύουν την αποδοχή της διαφορετικότητας;

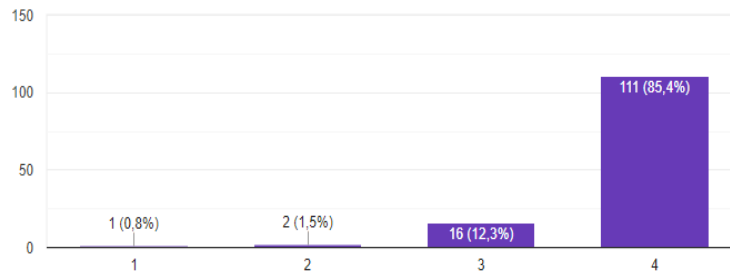
130 απαντήσεις

Γράφημα 12

Πιστεύετε πως είναι σημαντικός ο ρόλος του εκπαιδευτικού στη διαχείριση της διαφορετικότητας μεταξύ των παιδιών προσχολικής ηλικίας;

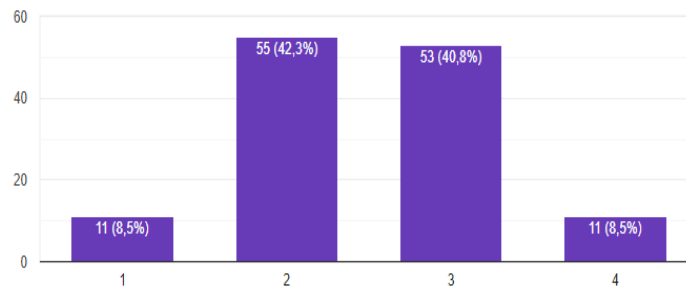
130 απαντήσεις

Γράφημα 13

Θεωρείτε ότι οι σημερινοί εκπαιδευτικοί είναι ανοικτοί και κατάλληλα προετοιμασμένοι να αποδεχτούν τη διαφορετικότητα στην σχολική πραγματικότητα;

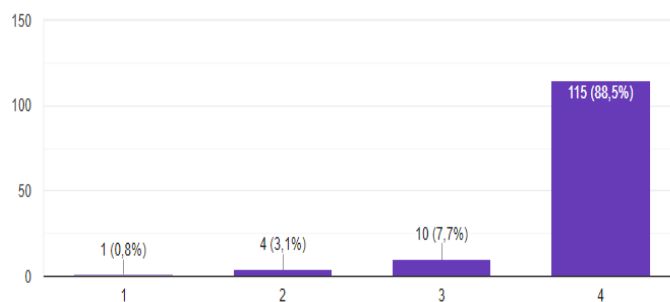
130 απαντήσεις

Γράφημα 14

Θεωρείτε απαραίτητη τη συνεχόμενη επιμόρφωση των εκπαιδευτικών για την καλύτερη αντιμετώπιση φαινομένων σχετικών με τη διαφορετικότητα;

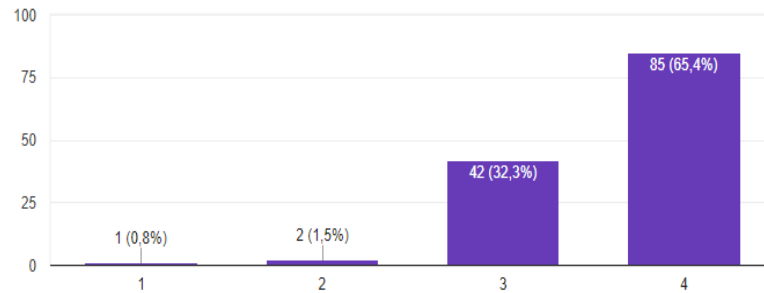
130 απαντήσεις

Γράφημα 15

Πιστεύετε ότι είναι σημαντικό να ερευνηθούν νέοι τρόποι για την περαιτέρω ανάπτυξη των παιδιών με διαφορετική πολιτισμική κουλτούρα;

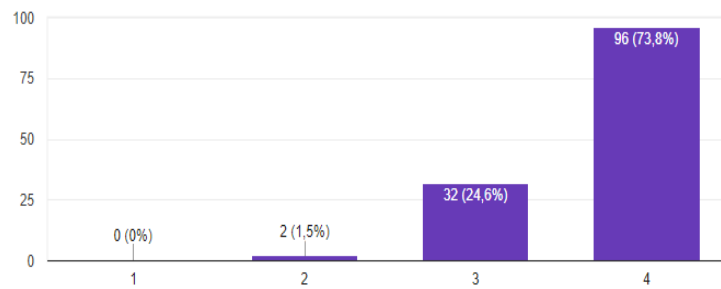
130 απαντήσεις

Γράφημα 16

Θεωρείτε ότι μέσω της παιδαγωγικής διαδικασίας επιτυγχάνεται η επικοινωνία και ο σεβασμός μεταξύ των μελών μιας ομάδας;

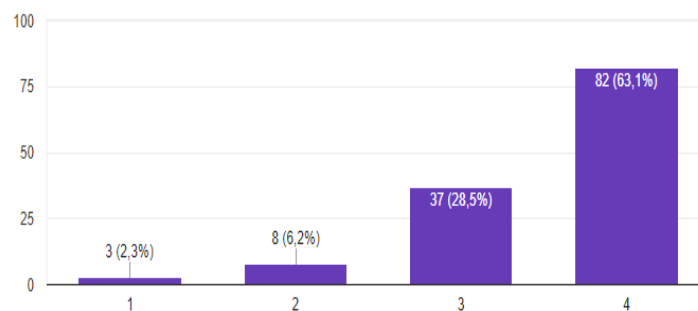
130 απαντήσεις

Γράφημα 17

Θεωρείτε απαραίτητη τη χρήση παιχνιδιών, τραγουδιών και δράσεων από διαφορετικούς πολιτισμούς για την καλύτερη ένταξη των παιδιών στην ομάδα;

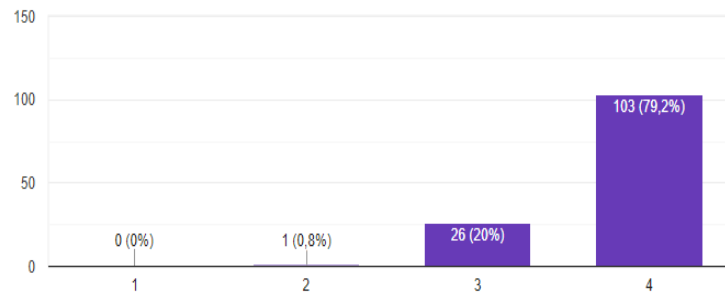
130 απαντήσεις

Γράφημα 18

Πόσο πιστεύετε ότι βοηθούν τα ομαδικά παιχνίδια στην αποδοχή της διαφορετικότητας;

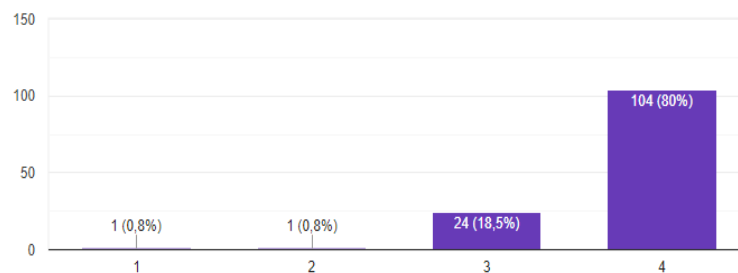
130 απαντήσεις

Γράφημα 19

Θεωρείτε πως η δημιουργία κατάλληλου κλίματος που σέβεται το διαφορετικό είναι απαραίτητη για την εξασφάλιση υγιών σχέσεων εντός του σχολείου;

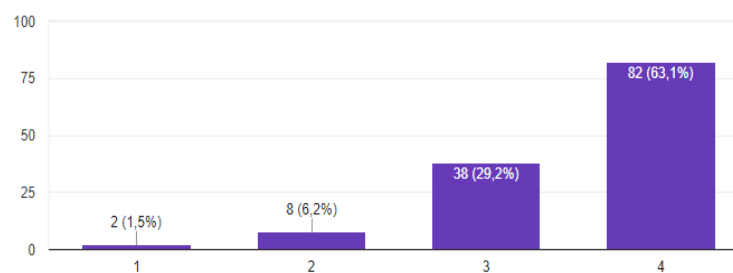
130 απαντήσεις

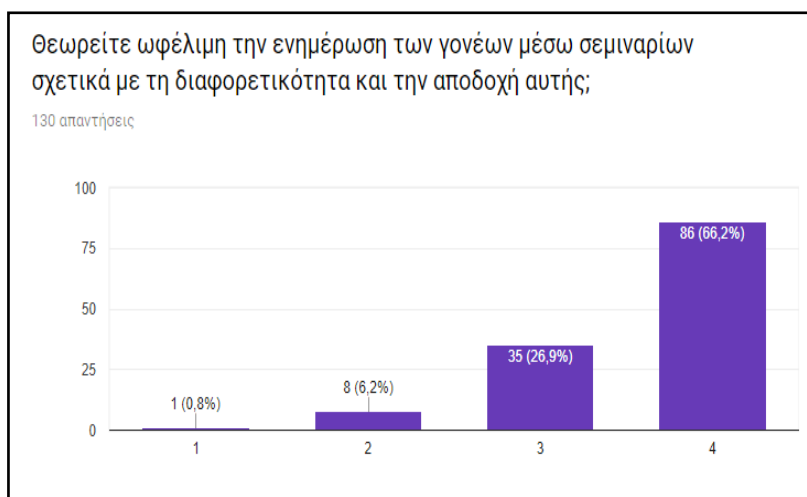
Γράφημα 20

Θεωρείτε σημαντική την συμμετοχή των γονέων αλλοεθνών μαθητών στις σχολικές δραστηριότητες για την καλύτερη αποδοχή τόσο των ίδιων όσο και των παιδιών τους;

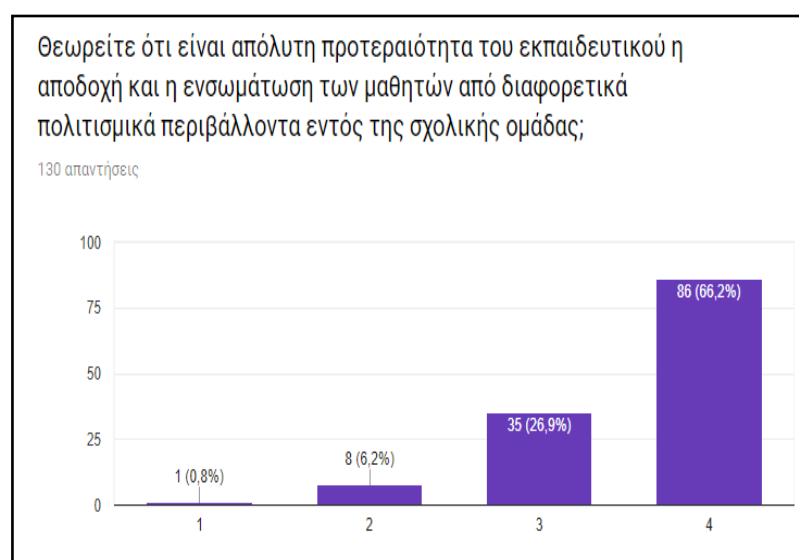
130 απαντήσεις

Γράφημα 21

Γράφημα 22

Γράφημα 23

Παράρτημα Γ – Excel αποτελεσμάτων έρευνας

Παρακάτω παρατίθενται όλα τα αποτελέσματα της έρευνας σε ένα αρχείο excel.

[Απαντήσεις\Ερωτηματολόγιο για τις απόψεις των παιδαγωγών σχετικά με την ευαισθητοποίηση και την αποδοχή της διαφορετικότητας στην προσχολική αγωγή \(Απαντήσεις\).xlsx](#)

Πηγές εικόνων

Όλες οι εικόνες που χρησιμοποιήθηκαν στην παρούσα ερευνητική προσπάθεια προέρχονται από προσωπικό αρχείο. Ειδικότερα είναι γραφήματα τα οποία δίνει το Google forms ένα εργαλείο που βοηθά τον ερευνητή να παρατηρήσει τα ερευνητικά του αποτελέσματα μέσα από διαγράμματα και πίτες.